

ЛЕЗГИ ГАЗЕТ

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед ч'ал хуьх!

Дагъустан Республикадин инвестициярин программарин гьисабдай дагълух мулкара яшайишдин ва инженерный къурулушар арадал гъунин серенжмар кьиле тухузва. Идан гьакьиндай РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министрди малумарна.

Алай вахтунда 103 объект эцигунин кьвалахар кьиле физва. Абурук умуми образованидин 25 ва мектебдиз фидай вахтунлай вилик квай яшарин аялриз тербия гудай 11 идара акатзава. Абурулайни гьейри, здравоохраненидин 5 объект, медениядин - 1, физкультурадинни спортдин - 3 ва администрация патал 1 дарамат эцигдайвал я.

Дагълух районрин хуьрериз яд тухунин, абуру тлебии газдалди таъминарунин серенжмарни кьилиз акъудзава.

Алай йисуз гьиле кьунвайбурукай - 59, гьа жергедай яз целди таъминарунин 19 объектни акьалтарна ишлемишиз вахкун фикирдиз къачунва.

1920 – йисалай акъатзава

N 30 (10935) хемис 23 – июль, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Мумкинвилер гегьенш хьанва

Дагъустандин мектебар к'елунин ц'ийи йисаз санитариядинни эпидемиологиядин ц'ийи кьайдаяр вилив хвена гъазур жезва

20-июлдиз РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместителдин - образованидинни илимдин министр Умумпазил Омаровадин регьбервилек кваз видеоконференциядин алакьадин куьмекдалди республикадин муниципальный районрин кьилерихъ галаз образованидин идараяр 2020-2021-к'елунин йисаз гъазурунин, регионда умуми образованидин идарайра чирвилер гунин шарт'арин ери хкажунин месэляяр веревирдна. Идакай РД-дин Гьукуматдин сайтда хабар ганва.

Кьилди къачурт'ла, ихтилат РД-дин Кьил Владимир Васильеван теклифдалди кардик кутунвай “100 мектеб” проекдикайни кьиле фена.

Малум тирвал, алай йисуз кьейднавай проектдин мумкинвилер гегьенш хьанва: т'лугьвалдихъ галаз алакьалу четинвилеризни килиг тавуна, шегьерин округрин ва муниципальный районрин администрацияри мектебра ремонтдин к'валахар тухунин гьакьиндай 144 арза теклифна. Санлай къачурла, абуруз 376,6 миллион манатдин такьатар акъатзава. Абурукай 269,6 миллион манат - республикадин бюджетдай, 29,4 миллион манат - чкадин бюджетрай, 77,5 миллион манат бюджетдилай къецяй тир чешмейрай серфдайвал я.

Ракурнавай 144 арзадикай конкурсдин комиссияди 39 муниципалитетдин тешкилатдин 136 мектеб гьалиб хьанвай-буру яз тештикарна.

Ремонтдин к'валахарив вахтунда эгеч'унин макьсадалди, РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министрстводи вири муниципалитетрихъ галаз пулдин такьатар ахъаюнин икьрарар кутунна. Такьатар муниципальный бюджетриз ракурнава.

Гьа са вахтунда конкурсдин гьерекатрин, муниципалитетри лазим метягьар ма-

са къачунин гьакьиндай информация раижунин кардал гьузчивал тухуналди, сад тир информациядин системадин официальной сайтдин мониторингни кьиле тухузва.

Проект кьилиз акъудунин карда абурал меценатар желб авунни важиблу тирди кьейд авуналди, У.Омаровади муниципалитетрин кьилериз ремонтдин вири к'валахар к'елунин ц'ийи йис башламиш жедалди акьалтарун герек тирди лагьана. «100 мектеб» проектдин асас макьсад республикадин юкьван образованидин идараяр тамавилелди ремонтунин месэляярив лазим тирвал эгеч'ун я.

Образованидин система к'елунин ц'ийи йисаз гъазур хьуникай ихтилатдайла, уьлкведин просвещенидин министрстводин методикадин теклифрал амал авуналди, и хилай чарасуз тир вири к'валахар куьруь муддатда кьилиз акъудун Умумпазил Омаровади муниципалитетрин регьберрал тапшурмишна. Министрдин гафаралди, 10-августдалди образованидин вири объекттар сад тир реестрик кутун лазим я. Кьенин йикъалай башламишна, муниципалитетри “рекерин картаяр” туьк'луьрун ва абурал асаслу яз мектебар аялар къабунуиз гъазурун лазим я. Нетижанда образованидин идарайри межведомственный комиссиядин вири истемешунриз, гьа жергедай яз ц'аяр кьунин, террориствилеиз аксивалунин хатасузвилеиз, санитариядинни эпидемиологиядин хилерайни жаваб гун чарасуз жедат.

Республикадин Роспотребнадзорди хабар гайивал, образованидин идараяр к'валахдиз гъазур жедайла, COVID-19 коронавирусдин шарт'ара санитариядинни эпидемиологиядин ц'ийи кьайдаяр фикирда къада. Идалайни гьейри, образованидин идарайрин вири къуллугьчияр талукь тир гьу-

зчивилик кутада. Кьилди къачурт'ла, вири муаллимри коронавирусдин инфекция кват'ла ахтармишунин тестер кьиле тухуда. И жуьредин шарт'ар неинки мектебрис, гьак' аялрин бахчайризни талукь я. Кьейд авурвал, вири тешкилатрин патяхъай жавабдарвал муниципалитетрин кьилерин хиве гьатзава. 2020-йисан 20-августдилай геж тушиз образованидин идарайра гъазурвилер акунин серенжмар куьтягьда. Абурун гъазурлухвилин гьалар ахтармишдайла, муниципальный комиссияди кьиле тухванвай к'валахдиз къимет гуда. МВД-дин, Роспотребнадзордин, МЧС-дин ва Росгвардиядин векилри вири жуьредин истемешунар, гьа жергедай яз талукь тир инженерно-технический такьатрин таъминвални ахтармишда. Нетижанда комиссияди гьар са идарадиз талукь яз гъазурлухвилин акт туьк'луьрда.

“И к'валах вичеваз тешкилун герек я. Жуьреба-жуьре себебар ава, актарал кьулар ч'лугун тавунвай ва районрин образованидин идарайра хатасузвилеиз паспорттар туьк'луьрунин к'валахар кьиле физва. Гьелелиг образованидин 2410 идарадикай 1961-да хатасузвилеиз паспорттар ц'ийи хьувунва. И жигьетдай 43 муниципалитетда к'валахар тамамарнава. Министрди муькуь муниципалитетрин кьилеризни и к'валах куьтягьуниз эвер гана.

Министр образованидин объекттар терроризмдикай хуьниз талукь паспортрин месэладални кьилди акъазна. Алай вахтунда шегьерин ва районрин образованидин идарайра хатасузвилеиз паспорттар туьк'луьрунин к'валахар кьиле физва. Гьелелиг образованидин 2410 идарадикай 1961-да хатасузвилеиз паспорттар ц'ийи хьувунва. И жигьетдай 43 муниципалитетда к'валахар тамамарнава. Министрди муькуь муниципалитетрин кьилеризни и к'валах куьтягьуниз эвер гана.

Нумрадай к'елла:

ЖЕМИЯТ

Чи ихтиярринни азадвилерин замин

Конституцияди чакь чи герб, пайдах, гимн, чи руьгь, тарих, ирс, уьмуьр, кьенин ва пакадин югъ авайди раижзава, сифте нубатда, чакь чи азадвилер (яшайишдин, сеняткарвилерин, диндин, ч'алан, культурадин ва ик' мадни) ва гьа рекьерай ихтиярарни авайди заминламишзава.

► 3

МЕДЕНИЯТ

Чалар амуькун патал

Орфографиядин жигьетдай кье чакь мягькем кьанунар авачирвилей ва гьа авай кьайдайрални вирибуру амал тийизвайвилей жуьреба-жуьре кьхьинар арадал къевезва. Муракаб гафар кьхьинин жигьетдайни са тартиб хуьзвач. Какахъай, жуьреба-жуьре кьхьинри ч'алан гележгедиз зарар гудайди рик'елай ракур тийин. Вучиз ят'лани, чи алмри и месэляяр дикъетдик кутазвач.

► 4

ТАРИХ

Куьрединни Къазикъумухдин алакьаяр

...Куьредин регион Къазикъумухдин ханлухдик акатна лугьудай версияр садни гьакьикъатдихъ галаз къазвайбуру туш. Кьейд ийин хьи, и тема, чи тарихдиз талукь маса темаяр хьиз, архивдин материалрикай гегьеншидиз менфят къачуна, генани дериндай ахтармишунихъ муьгьтеж я.

► 6

УЬМУЬР

Вун я чаз чирайди

Пагь, аял вахтар! Кьуьзуь хьанват'лани, куьн рик'елай алат'дач хьи, алат'дач: юлдашрихъ галаз санал т'луьр тутар, ч'лур ру ичер, кичикар, унияр, “т'леьри” чуькверар, хутар, чумалар, шалвардин кикер кутунна, вац'ай кьур кьван балугьар, Литен дагьдин кьайи булахрин ст'алар...

► 8

УЬМУЬР

Кацериз - девран...

Гьам шегьердиз, гьамни хуьруьз, - гьардаз вичин яшамаш хьунин кьетленвилер ава. Жуван гьенел мал-къара, верч'ициб хьун хуьруьн яшайишдин кьилин шарт'ни я, гьам мешребни. Эхъ, мал-къара, верч'ициб хуьдай мумкинвилерни аваз хьанайт'ла, мад кими зат'ла амайт'ла...

► 9

ХАБАРАР

Жавабдарвилелди эгеч'айла...

“Инсанрив - ачухдаказ, кардив - жавабдарвилелди, селигьалувилелди” - и келимаяр Гьеннадий Жамалдиновичан уьмуьрдинни пешекарвилеиз девиздиз элкьвенва. К'валахдин рекьай адахъ жезвай агалкъунар гьа ихътин ерийрихъ галаз алакьалу я.

► 12

“Игитрин кьугьунар” кьиле тухуда

Дагъустан Республикадин Гьукматдин Председатель Артем Здунов 21-июлдиз “Игитрин лигадин” векилрихъ галаз гуьрушмиш хъана. Лап чехи гьевескарин спортдин мярекатар кьиле тухунин рекьяй и компания неинки чи уьлкведа, гьакни вири дуньяда сифтегьан жергейра ава.

Республикадин премьер-министрди манийвилер аваз чамарар авунай Россиядин Федерациядин вице-президент Дилера Садыковадихъ ва Дагъустандин Федерациядин регьбер Гьамид Мегьамедовахъ галаз Дагъустанда “Игитрин лигадин” проектар уьмуьрдиз кечирмишунин, гьакни регионда спортдин цийи жуьре вилик тухунин мумкинвилер веревирдна.

Манийвилер галай чамарар спортдин цийи жуьре я, ам Россияда 2013-йисалай вилик физва. И йисалай “Игитрин лигадин” тешкилатди уьлкведа жуьреба-жуьре серенжемар - “Игитрин чамарар”, “Игитрин кьугьунар”, “Игитрин арена” ва масабур тухуза. Тешкилатдин регьбер Ксения Шойгу я. Гьа са вахтунда спортдин мярекатар вири Россияда - Калининграддидай Петропавловскдал кьван кьиле тухуза. Идалайни гьейри, чамарар Азербайжанда ва Германиядани тешкилна. Санлай кьачурла, компания тешкилай вахтундидай инихъ кьиле тухвай 350 мярекатда са миллиондидай гзаф инсанри иштиракна. 2019-йисан октябрдиз манийвилер авай чамарри спортдин официальный жуьредин дережа кьачуна.

“Чун спортдин и жуьре вилик тухунал активнидаказ машгул жезва. И жуьре Вироссияда жегьилрин арада гегеншдиз чкнава. Чамарар тамашуниз лайхлур жезва. Гьик лагьайтла, чна акъажуна йисан кьилляй-кьилиз кьиле тухуза. Чи хьянавай команда дуньяда виридалайни кьуватлурбурукай сад я”, - сугьбетна Дилера Садыковади.

Конкурс давамарзава

Дагъустандин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министерстводи кьвалах идара ийидай кадрлар гьазурунин Президентдин программадай чирвилер кьачун патал пешекарар хьагьунин конкурс давамарзава. Ведомстводин пресс-кьуллугьди хабар гузайвал, документар алай йисан 1-сентябрдалди кьабулда.

“Конкурсда иштиракун патал “Экономика ва управление” хилляй тешкилатри теклифнавай, чпин яшар 50 йисалай гзаф тушир, кьилин образование, 5 йисалай тимиш тушиз кьвалахдин тежриба авай, идара ийидай куллугьдал 2 йисалай тимиш тушиз кьвалахнавай, хьсан гележег авай руководителриз теклифзава”, - хабар гузва малуматда.

Манийвилер авай чамарин Федерациядин отделение Дагъустанда алаатай йисан июлдин сифте кьилера тешкилна. Адан регьберди кьейдзавайвал, спортдин цийи жуьреде жегьил дагъустанвийрин фикир желбзава. “Манийвилер авай чамарар спортдин итижлу мярекат я. Чамарра гьам карчи спортсменри, гьак гьевескарини иштиракзава. И жуьредин спорт республикада вилик фидайдал шак алач”, - кьейдна Гьамид Мегьамедова.

“Игитрин лига” чамарар авунин рекьяй неинки чи уьлкведа вилик жергейра ава, гьакни адаз гьазурувилер акунин проектни тукьлуьрнава. Гьа и проектдин бинедаллаз республикадин ачух майданрал спортдин и жуьредал машгул жезвайбур патал пулсуз тренировкаяр кьиле тухуза. Абурукай сифтегьанбуру Махачкьала шегьердин пляжда, гьакни Ленинан Комсомолдин тиварунихъ галай паркуна чамарар авунин рекьяй международный чемпионри ва карчи спортсменри кьиле тухуна. Алай вахтунда сентябрдин эхирра - октябрдин сифте кьилера Хунзах райондин Матлас мулкунал алай спортдин лагерда тренировкаяр тухунин месэла веревирд ийизва. Вири Россияда тир спортсменар ина манийвилер авай чамарар авунин дуньядин чемпионатдиз гьазур жеда.

Федерациядин планрал асаслу яз гьакни алай йисан зулуз Махачкьала шегьердин “Труд” стадиондал “Игитрин кьугьунар” кьиле тухуда. Артем Здунов ва крарин тереф хвена. Ада мярекатрик гранат гадарун ва лишанар ягьун хьтин спортдин жуьреярни кухтун теклифна.

“Чи дагьлара сборра иштиракдай спортсменриз Дагъустан бегенмиш жеда, и кардал са шакини алач. Спортдин цийи жуьре вилик финин фикирдин тереф за хуьза. Исятда чаз квевай кьвалахдай гьакьки план лизим я”, - лагьана региондин премьер-министрди ва мугьманриз санал кьвалахун теклифна.

Президентдин программадай чирвилер кьачуник экечун патал документар ракурун, конкурсдин имтигьандай экьечун лизим я. Дагъустандин сергьятра а программа кьилиз акьудунин карда республикадин гьукматдин халкьдин майишатдин университетди иштиракзава. Ана иштиракун патал, программайрин сиягьдай “Подготовка 2020-2021” хьяна, информациядин Modeus системада регистрация хьун ва вири документар РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министерстводив агакьарун чарасуз я.

Конкурсдиз талукь гегенш малуматар РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министерстводин сайтдин “Программа подготовки управленческих кадров” паюнай жагьуриз жеда.

Духтурриз - кумекар

Мергьяматлувили “Духтурриз баркалла” серенжемдин тешкилатчийри США-дай, Австриядай, Израилдай, Белоруссиядай ва маса уьлквейрай тир медработникрилай ана иштиракун патал арзаяр кьабулнава. Идан гьакьиндай илимдинни сагьламвилерин “Дурная” комплексдин (НОК) регьбер, МГУ-дин профессор Мегьамед Мегьамедова хабар гана.

“Духтурриз баркалла” проектдин макьсад Каспий гьуьлуьн кьерехда авай сагьламвилерин центрада COVID-19 тлугьвалдик азарлу хьайибуруз кумек гудайла, чеб азарлу хьайи медицинадин работникар гьакьисуз сагьар хьувун я. “Чаз Нью - Джерсидай, Лос-Анджелесдай, Чикагодай, Донецкдай, Белоруссиядай, Израилдай ва Австриядай коронавирсу-

дихъ галаз женг чугур чи ватангьли духтурри чебни “Духтурриз баркалла” программадик кутун тлалабзавай зенгер ийизва. Чи адетдин серенжем ик гегеншдиз чукулунал чун шад я, гьелбетда, чна жезмай кьван и кардихъ игьтияж авай вирибуруз кумек гуда”, - лагьана Мегьамед Мегьамедова.

6-июлдидай Дагъустандин медработникар “Дурная” НОК-да гьакьисуз сагьар хьийизва. Духтурри, медсестрайри, санитарри ва тади кумекдин машинрин шоферри Каспий гьуьлуьн кьерехда ял яда.

Гатун эхирдалди “Дурная” НОК-да СКФО-дай, Москвадай, Санкт-Петербургдай ва РФ-дин маса регионрай тир санлай 500-далай гзаф медработникри ял яда.

Серенжем Дагъустандин Кьил Владимир Васильева тереф хуьналди кьиле тухуза.

“Ярудагь-2020”

19-июлдиз Докьузпара райондин Кьурушрин хуьруьн мулкара экстремальный туризмдай нубатдин сеферда “Ярудагь-2020” фестивал ачухунин мярекат кьиле фена.

Вироссиядин фестивалда Москвадай, Краснодардай, Астрахандай ва уьлкведин маса регионрай, гьа жергедай яз Дагъустандин альпинистрин командайрини иштиракда. Саки 90 альпинистди иштиракдай фестивал 25-июлдалди давам жеда.

Ачухунин мярекатда РД-дин туризмдин ва халкьдин художественный сеняткарвилерин рекьяй министр Р.Ибрагимова, Докьузпара райондин кьилин везифаяр вахтуналди тамарзавай А.Агьмедова, меценат М.Абасова, РД-дин альпинизмдин федерациядин председатель П.Ленова, Дагъустандин спортдин туризмдин федерациядин президент Ш.Мурилова ва масабур иштиракна.

Чехи Гьалибвилин 75 йисаз талукьарна фестивал тешкилайбур РД-дин туризмдин ва халкьдин художественный сеняткарвилерин рекьяй министерство, Докьузпара райондин администрация ва спортдин туризмдин региондин федерация я. Коронавирсудин тлугьвал чукулунихъ галаз алакьалу яз, алай йисуз кьечепатан уьлквейрин альпинистриз фестивалда иштиракдай мумкинвал хъанач.

Фестивал шад гьалара ачухунин сергьятра аваз Докьузпара райондин медениятдин управленидин кьуллугьчийри мугьманриз гегенш концертни гана. Мярекатдин эхирдай альпинистри Ярудагьдал Гьалибвилин ярж алай пайдах хжажда.

Сирнализ чирзава

Каспийск шегьерда РусГидродин кумекдалди аялриз сирнализ чирдай пулсуз тарсар кьиле тухуза.

“РусГидро” ПАО-дин Дагъустандин филиалди ва Дагъустан Республикадин сирнавуни федерацияди гьар йисуз гьиле кьазвай мергьяматлувили “Ачух яд” проектдин нубатдин сезон башламишнава.

Адан асул макьсад аялриз неинки сирнализ, гьакни гьуьле ва я вирера, вацлара арадал атун мумкин тир жуьреба-жуьре маса четин гьаларай экьечиз чирун я.

Пешекар тренерин гьилик кваз ва кьутармишдайбурун кумекдалди тешкилнавай вердишвилер гун Каспийск шегьердин гьуьлуьн кьерехда авай аялрин пляжда гьар йикьан ниснилай кьулухъ, сятдин 4-далай 6-далди, кьиле физва. Сифте аялар гьавурда твазва, ахпа беден гьазурзава (разминка), гуьгьуьнлай, гьеле гьуьлуьн кьерехдал аламаз, абуру сирнавуни асул элементар чирзава, анжах идалай кьулухъ абуру чпин чирвилер цин кьене ахтармишзава.

“Ачух яд” серенжем тухуз им пуд лагьай сефер я. Алаатай кьве йисан вахтунда проектда 300-далай гзаф аялри иштиракна, хабар гузва РусГидродин информациядин кьуллугьди.

Кьиметар хжажна

Федеральный антимонопольный кьуллугьдин (ФАС) кьарардай акъазвайвал, агьалияр патал 1-августдидай газдин кьимет 3 процентдин хжажда. Документ правовой информациядин официальный порталда чапнава.

“Газпромди” ва нуфузлу ксари хкудзавай газдин кьиметар хжажунин гьакьиндай приказдин проект гьеле апрелдиз чапна. ФАС-ди гьам агьалияр, гьам промышленность патал кьиметар 3 процентдин хжажун теклифна. Гьа са вахтунда цийи кьиметар 1-июлдидай тайинарун лизим тир, амма приказ геж акьудна.

Коронавирус: эхиримжи рекьемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 22-июлдиз Дагъустанда коронавирсу акатай бурун кьадар 8901-дав агакьнавай. Эхиримжи юкьуз коронавирсу акатай 41 кас дуьзддал акьудна.

Гьа са вахтунда духтуррилай начагь хьайи 7727 кас сагьар хьийиз алакьнава. Санлай кьачурла, республикада 245 006 кас ахтармишнава. 1324 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), кьвалера ава. Дагъустанда коронавирсудик 430 кас кьена.

Чи Къилин Закон

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Чи Къилин Закондик - Конституциядик дегишвилер куктуна, уьлкведин агъалирин чехи паюни абуруз разивал гана. Вилик цийи-цийи законар (федеральный, региональный, региональный) кьабулунин, абур кардик кутунин девир квайди вирибуру гьиссзава. Къилин Закон бине я, адал гзаф муракаб архитектура (туькьур хун) авай дарамат эцигна кланзава. А дараматди чи гзаф миллетрикай, члаларикай, динрикай, культурайрикай, адетрикай ибарат тир Ватан - Россиядин Федерация вири жигьетрай мадни виликди фенвай, кьуватлу, мягкем, адалатлу, марифатлу хизан (общество) тирди дуньядиз машгьур авун лазим я.

За кьатлузвайвал, чи сечкичийрин (агъалийрин) чехи паюни цийи дегишвилериз "эхь" лугьунин асул себебни гьа умудлувал я.

Амма Конституция, гьеле тамамвилелди туькьурна, вирибурув агакьни тавунмаз, чи гзаф СМИ-ра, интернетдани, адетдин шартларани инсанрин арада гьужетар кьиле физва. Хейлин фикирин са артух кьурху кутун тавуртлани, за кьатлузвайвал, винидихъни лагъанвайвал, чи хътин гзаф миллетрикай, чла-

чун санал ала. И рекьера чи халкьарал ацалт тавур жуьредин магьрумвилер, имтигъанар, кьакъатунар амач жеде. Амма чун санал а клеверай экьечна! Советрин девирди, ни вуч лагъайтлани чун, генани артух ва мягкемдиз агудна. И кардин шагидар чи Чехи Гъалибвал, экономикадин, илимдин, культурадин агалкьунар, чи адетрин, сада сад иливарунин алакьаярни я. Чахъ са миллетдикай ибарат тир са республикани амач. Гьич санани садрани заз чидай девирра (армияда кьуллугьдайла, вузда клелдайла, кьвалахдайла, сиягьатра, жуьреба-жуьре мярекатра авайла ва ик! мадни) вун хашпара, зун мусурман, атлади чувуд ва я бутперес я лугьудайбур гьалтнач. Урус, дарги, чувуд лугьудайбурни гьалтнач. Диндихъ инанмишбуру чпин динзгьилвал ийиввай, садазни садакайни зиян авачиз. Вири динар чи халкьаринбур яз, чи культурайрин са пай яз тарихра гьатнава, гилани гьак! я. Вири девирра чи халкьар хвейиди чи динрин, члаларин, культурайрин садвал, сада-сад кьабулун хьайидал шак алач. А садвил интернационализм лугьузвай. Вири дуньяда и садвил гилани амалзавайди, гьич тахьайтла, а садвилхъ ялзавайди гьисаба кьун лазим я. Евросоюз, ОДКБ, ШОС ва ик! мадни маса тешкилатри зи гафарин гьахъвал субутзавачни?..

Алай аямдин Россиядин Федерация гьа халкьарин садвилан лап еке чешне я. Дагъустан а рекьай генани вилик ква! Чна чи интернационализмдилай цар члугуна, нацио-

Вуч вилив хуьзва?

ларикай, динрикай, культурайрикай ибарат обществодиз виливни хуьн тавур жуьреда зиян гун мумкин тир фикирин тлимил лугьузвач. Дигмиш тушир бязи мефтлери а фикирар хушвилелди кьабулзавайдини раижзава.

Дугьриданни, ихтилат виликан Конституция (1993-йисуз кьабулдайди) авайдалай хъсанаруникай, яни чи цийи девирдин истемешунринв кьадайвал авуникай физвайла, адаз "ваъ" лугьудайбур акъван вучиз хъанатла?

Зун гьеле сечкидин участокриз ерли тефейбурукай рахазвач. Фейбурун кьадарди 68% тешкилзава. Ибурукай цийивилериз сакки 78 процентди "эхь" лагъана...

За кьатлузвайвал, Конституциядик куктунвай цийивилериз "ваъ" лагъайбур са акъван хаталу хъиз туш. И кардихъ виле акъадай хътин себебарни гагъ-гагъ жезвач. Гъавурдик квачизни, са низ ятла яб ганани, "ваъ" лугьун мумкин я. И кар зун рахазвай телепередачадани хейлин сюжетралди раижзавай.

Амма, чеб гъавурда аваз, гьаклан "эхъни" "ваъ" гафар ваъ, чпин фикирар илитзавайбур заз чи гележег патал артух хаталу яз аквазва. Месела, и йикъара (2-июль) чи телевиденидин 1-каналдай тешкилай "Время покажет" программада (Чехи гьужетда) гзаф ксарин - политологри, журналистри, депутатри, юристри, маса векилри иштиракзавай. Ина цийи дегишвилериз "эхъ" лагъайбурухъ галаз санал "ваъ" лагъайбуруни авай. "Эхъ" лагъайбурукай сада (зун гъавурда акьурвал, ам чи журналистрикай сад тир) вичи "эхъ" лугьунин себеб цийи дегишвилерик "урус", "урусар" гафарихъ галаз санал "бог" гафни акун тирди кьейдзавай.

Ада генани алава авурвал, икъван члавалди чахъ милли (урусрин) государство авачир, гила жеда. "Бог" гафуни чун хашпараяр тирди чирда...

Са хатани квачирбур хъиз аквазвай ихътин фикирриз разивал гайибурни тлимил хъанач. Гьа и карди зун суалрани туна.

Конституциядик куктунвай дегишвилерин асул метлеб, винидихъни лагъанвайвал, чи гележег хъсан хуьн патал гьукуматди кьунвай рекьиз халкьди ихтибарзавани, авачни чирун тир. Чун рахазвай гьужетда фикирар маса терефрихъ алатзавай.

Гьакьикъат гьихътинди я? Урус халкь чи уьлкведа кьадардиз виридалай чехиди, адан члални чи вири халкьар агудзавайди, чна вирида клелзавай, чирзавай кьилинди тирди Конституциядани кьейдзнава. Уьмуьрдани и кар фадлай тештик хъанва. Чун санал са шумуд асирдин рехъ фенва! Россиядин империя тирлани, Советрин девирдани, гилани

нализмдиз, яни са миллет муькуьдалай кьетленди я, адаз вири ихтиярар ава, амайбуруз амукъаяр лугьуз хъайитла, чун чкида. Чахъ чи ихтибар, сада-сад хуьн амукъдач. Чклай кул, са-са кьал, аялдини кукларда, тергда.

Бес асирра арадал атанвай, чи улу, ата, чехи бубайри хвенвай садвал гьаклан кул яни?..

Чи Конституцияда миллетбазвилез рехъ тагудайди кьетлендиз кьейднава эхир! Урус члалакай, урус миллетдикай рахадайла, абур маса миллетриз аксибур яз санални кьалурнавач эхир! Я маса миллетарни урусриз аксибур туширди чи сад тир тарихди субутнава!

Конституциядани вири чи миллетриз, члалариз, динриз, культурайриз сад хътин ихтиярар (рахадай, хъйидай, яратмишдай, ахтармишдай, виликди тухудай, мектебра чирдай ва ик! мадни) авайди, абур государстводин кьаюмвилек квайди, хуьдайди заминламишнава. Чун са Россия (Урусат), са россиявияр яз вири дуньядиз чида! Бес гила?..

Цийи дегишвилериз "эхъ" ва я "ваъ" лагъайбур са урусар, я са хашпараяр ва я мусурманар, чувудар, бутпересар туш эхир!

"Бог" гаф Конституцияда вучиз тунватла, чна винидихъни лагъанва, мадни тикрарзава: чи миллетрин динрихъ галаз алакьалу культурадани, михъи адетрин ирсни, амай вири культураяр хъиз, хуьн ва адакай акьалтзавай несилар ватанпересар яз тербияламишунин карда менфят хжудун паталди авунва. "Михъи" динарни "члур" динар гвайбур майданра гьахъ тавун паталди.

Зи члал - ви члал, зи дин - ви дин лугьуз, сада-садал гьужетар илитлиз хъайитла, вичичелай "русобиядиз", "шовиниствилез", эхирни, миллетбазвилез, терроризмдиз рекьер ачухдачни? И карди низ хийир гуда?..

Конституция члехи илим, тарихдин ктаб я. Ам клелун, чирун, пропаганда авун, адал амал авун, хуьн, авайдалай мадни хъсанарун вири несилрин хиве авай везифа я.

Къуватлу Конституция - къуватлу государство - вилик фенвай къуватлу общество - мягкем хизанар, гужлу экономика, вини дережадин яшайиш, азад, бахтлу несилар - ингье вуч чна вилив хуьзватла! Ибур чи Конституциядани кьетлендиз кьейднавай эрзиманар я! Абурув агакьун патал кьуру гьужетарни тапан "патриотвилан" фикирар чукурун ваъ, кьве гьил кьакъажна, санал жеуг члугун герек я!..

Мадни, чи мектебра, колледжра, вузра "Обществоведение", "Тарих" предметрихъ галаз санал "РФ-дин Конституция" предметни чириз хъайитла, чи акьалтзавай несилрин мефтлери дузъ патахъ кьвалахун мумкин я...

26-июль - Дагъустандин Конституциядин югъ

Чи ихтиярринни азадвилерин замин

Мердали ЖАЛИЛОВ,
РФ-дин ва РД-дин культурадани
лайихлу работник

И йикъара чна, РФ-дин Конституциядик цийи алаваяр, дегишвилер куктуна, адан кьетленвилер, лайихлувилер гьихътинбур ятла веревирдзава.

И девир чи республикадин Конституция кьабулай йикъал-суварални ацалтзава. 26-июль тарихда Дагъустан Республикадин Конституция кьабулайди яз гьатнава. Гъилевай йисуз ам чна 24-сеферда кьейдзава.

РИКЕЛ ХКИН: РД-дин цийи Конституция 1996-йисан 26-июлдиз кьабулнай. Ам а члавуз чи республикадин обществодин гегенш кьатарни чпин собраниял, маса жуьре мярекатрал, СМИ-рин такьатра веревирднай ва, вири халкьдин референдумдин нетижа яз, Къилин Закон - Конституция кьабулнай. Гьа члавалай инихъ суварни кьиле тухуза.

Конституция - Къилин Закон, обществодин вири кьатарни сад хъиз кьабулнавай законринни кьанунрин бин-бине, обществодин фундамент я. Адал чи вири уьмуьрдин, чна чун инсанрин тайин тир кьвалал-общество тирди субутзавай ва кьиле тухузвай дарамат арадал гьизва. Ам хъсанди, дурумлуди, дуьзгуьнди, мягкемди хъунилай дараматдин вири мумкинвилер, асайиш, яшайиш, уьмуьр, кьенин югъ ва гележег аслу жезвайдал шак алач.

Конституцияди чун жуван хсуси уьмуьр, тартиб, кьурулуш, ирс, тарих, вилик финияр рекьер, мумкинвилер, азадвилер, ихтиярар авай республика тирди субутзава.

РД-дин Конституцияда кьейднавайвал, чун члехи Россиядин Федерациядин садавайни кьакъудиз тежедай, вичин рехъ, уьмуьр, кьетленвилер, аслу туширвилан заминвилер, виликди финин мумкинвилер авай субъект - республика я. Тарихдин девирриг гекъигайла, им члехи агалкьун, члехи дережа тирдал шак алач.

Чун гзаф миллетрикай, члаларикай, культурайрикай, динрикай, адетрикай, тлелик мумкинвилерикай, кьетленвилерикай ибарат тир члехи Федерацияда вирибурухъ галаз сад хътин ихтиярар, азадвилер, мумкинвилер авай субъект тирди чи Конституцияди заминламишнава. Гьелбетда, адан асул бинеяр РФ-дин Конституцияда кьалурнава. Чи асул вири законар, ихтиярар, заминвилер РФ-дин Конституциядал асаслу я. Абурулай алава яз, чахъ чи милли кьетленвилерни, члалар, культураяр, литература-яр, чи хъсан адетар хуьнин игътияжарни ава эхир! И милли кьетленвилери - этнополитимияди этнополитикадин махсус законар кьабулунни истемешзава. Иник Дагъустандин халкьарин члалар, литератураяр, культураяр, адетар, асиррай чав агакьнавай кьетлен ирс хуьн, чирун, ахтармишун, виликди тухун хътин итижарни акатзава. Конституцияди, РФ-дин Конституция бинедиз кьачуналди, чи хсуси кьетленвилерни раижзава, абур вири Россиядин халкьарин итижарин сад тир жергеда твазва. Яни чи Конституция члехи Россиядин Конституциядин са берт, хел хъиз я. Иниз килигна, РФ-дин Конституциядик куктунвай хътин хейлин дегишвилер, цийивилер чи Конституциядин куктадайдал шак алач.

Конституцияди чахъ чи герб, пайдах, гимн, чи руьгъ, тарих, ирс, уьмуьр, кьенин ва пакадин югъ авайди раижзава,

сифте нубатда, чахъ чи азадвилер (яшайишдин, сеняткарвилерин, диндин, члалан, культурадани ва ик! мадни) ва гьа рекьерай ихтиярарни авайди заминламишзава. И карди чи общество демократиядин жигьетдай гьикъван вилик фенвайди ятла, чи обществодин ва государстводин кьурулуш гьикъван цивилизованныйди - илимдинни чирвилерин рекьерай виликди фенвайди, мягкемда ятла, гьам раижзава.

Дагъустан алай аямда, Россиядин Федерациядин кьакъудиз тежер са пай яз, сад тир уьлкве, гзаф халкьарикай ибарат тир кьул яз виликди физвайди вири дуньядиз машгьур хъанва. Иллаки 1999-йисан август-сентябрь варцарин вакъийрилай гьужьуниз, чи республикадин чилел, адан аслу туширвал, суверенитет магьлуб ийиз кланз атай бандирин международный клеретлар дарбадагъ авурдалай кьулхъ, чун дагъустанвияр - россиявияр тирди, чун са душмандин кьуруьквивайни усалариз, агъузариз, сад-садавай кьакъудиз тежерди субутна.

А вахтарилай инихъ алатнавай девирда Дагъустан мадни мягкемди, вири халкьари садвилелди зегьмет члугъузвай, экономика, культура, яшайиш хажзавай къуватлу республикайрикай сад тирди гьакьикъи краралди раижзава. Ина вири халкьариз, миллетриз сад хътин ихтиярар, мумкинвилер ава. Тебиатдин шартларал гьалтайлани, ина, лап кьуру субтропикрилай эгечина, эбеди муркларни кьунвай дагъларин агакьна, вири ава. Ина, садрани муркларди кьан тийидай гьуьлуьн международный порт авайди хъиз, гьакъван девлетлу тебиат авай Самурдин, Табасарандин, Тляратадин тамар, Сарихум хътин кьумадин бархан (дагъ), Ярудагъ хътин альпинизмдин куьлушар, Сулакдинни Самурдин гьуьзел чарчарар, Дербентдин кьадим Нарын-къеле, Каспийскдинни Къизлярдин махарик жедай хътин промышленностдин карханаяр, Ахцегьрин чими ятар ва гьакъван атирлу ичер, чи гекъигун авачир хътин чехирарни коньякар, кьиметлу жинсерин балугъар, Гергебилдинни Мажалисдин емишрин мижеяр, мад ва мад алакатар - фикир желбдай затлар ава...

Тарихдин девирда Дагъустандиз татай савдагарни сиягъатчи, алимни писатель, маса мугьманар хъанач. Абуру чакай анжах хъсан келимаяр лагъанва. Гьатта чапхунчир яз атайбурузни дагъвийри чпин жуьре "тарсар", "насигъатар" гана. Гъавилай Дагъустан кьени кьаьрриман устларин, кьадим члаларин устадрин, гьакъван гьевеслу ва сеслу манйирин, зарб кьуьлеринни къуватлу пагъливанрин, михъи фанни гьакъван ширин церин, инсан юмшагъардай гьавадинни ракъин нурун уьлкве яз машгьур я.

Конституцияди чаз, и вири мумкинвилерин сагибар яз, мадни гьунарлу-даказ виликди фидай мумкинвал гьуза.

Им чи гьузел суваррикайни сад яз календарра гьатнава. Адет яз, и юкьуз чи шегьеррани районар, хуьрера, шадвилан собранийрихъ галаз сад хъиз, члехи майданарни, чи агалкьунар кьалурзавайди выставкаярни, базарарни тешкилзавайди я. Цинини йисуз "коронавирус" лугьудай завалди-тлугъвалди гзаф крариз мумкинвилер ганач. Ятлани сувар сувар я. Ада чаз гьар са кьвале, хизанда, коллективда хъсандиз ял ядай, авур ва тавур крар веревирд хъийидай, сада садан гьужьул кьадай мумкинвал гуда.

Сувар мубаракрай, гьуьрметлу дустар! Къуй куь кьвалера шадвал, гьуьрмет ва берекат хьурай!..

Камалудин Гъажиеван - 80 йис

Хазран КЪАСУМОВ

Зугърабухур Сулейман-Стальский райондин Гуьнепатан тебиатдин гуьзел чкадал экия хъанвай, еке ва баркаллу тарих авай хуьр я. Зугърабухурьяй машгур ксар гзаф акъатна: Камалудин Гъажиев, Малик Зейналов, Сарухан Агъаханов, Селимхан Агъаханов, Марат Азимов, Али Агъаханов, Мурад Агъаханов, Александр Османов, Шагмирзе Зейналов ва масабур. И кьегьал рухвайрикай сад тир тарихдин илимрин доктор, Россиядин илимрин Академиядин академик **Камалудин ГЪАЖИЕВАН** и йикъара 80 йис тамам хъана.

К.С. Гъажиев 1940-йисуз Зугърабухуре чехи, савадлу ва гуьрметлу хизанда дидедиз хъана. Ана ада юкван школа, Махачкъала шегьерда медицинадин училище акъалтарна, са шумуд йисуз вичин пешедай Кьиблепатан Дагъустандин района кваллахна. Гуьгъуьнлай чирвилерихъ къаних кьегьал хва Ленинграддин госуниверситетдин Рагъ-

Зурба политологикай сад

экъечдай патан уьлквейрин чаларин факультетдик экечна. Студент тир йисара Камалудин Гъажиев араб члал чирунал рикливай машгур хъана.

К.Гъажиева Ватандин вилик вичин пак буржи кьилиз акъудна. Армиядай хтайла, 1970-йисуз М.В. Ломоносован тварунихъ галай госуниверситетдин тарихдин факультетдик экечна. Ина келдай йисара ам Америкадин тарихдал, гъакни ингилис ва француз члалар чирунал машгур хъана.

Камалудин Сиражудиновича США-дин общественно-политический фикирин гъялна кланзавай месэлайрай кандидатвилдин ва докторвилдин диссертацияр хвена.

Советрин ва Россиядин зурба политологикай сад тир К.Гъажиева яргал йисара Россиядин илимрин Академиядин дуньядин экономикадин ва международный алакъайрин институтда илимдин кьилин кьуллугъчи яз кваллахзава. И йисара ада цийи Россиядин политикадин илим, политический философия ва геополитика арадал гъуник ва гуьгъуьнлай вилик тухуник зурба пай кутуна. Илимдин и хилерай К.Гъажиева 15-далай виниз монографияр, вузар патал гзаф учебникар хъена.

Чна менфят къачур чешмейра лезги алимдиз къецепатан 8 члал фасагъатдаказ чизва лагъана хъенва. Амма Камалудин Сиражудинович лап хъсандиз чизвай Дагъустандин халкъдин шаир, райондин культурадин отделдин начальник Майрудин Ба-

баханова тестикъарзавайвал, алимдиз дуньядин халкъарин 14 члал чизва. И жигъетдай адав гекъигиз жедай ксар са акъван гзаф туш. Камалудин Сиражудиновича суьгъбетзава:

- Захъ члалар чирдай гъевес, къаст авай. Са шумуд (араб, ингилис, француз) члал студент тир йисара чирна. Китай ва корей члаларни чирунал машгур я. Лезги члал заз лап хъсандиз чизва. Дустари лугъузвайвал, лезги члалал зун са бязи лезги литераторрилай хъсандиз рахазва. Зарафат я, гъелбетда, ятлани хуш къведай кар я. МГУ куьтягъайдалай гуьгъуьнлиз аспирантурадик экечна, Америкадин обществодин милли къанажагъдин, идеологиядин месэлайрай кандидатвилдин ва докторвилдин диссертацияр хвена. Эхиримжи йисара зун политикадин илимдай экъечнава. И илимди зун мад ва мад вичел члугъвазва.

Гзаф сеферра заз теклифар атана. За саки вирибуруз "ваъ" лугъузва... Зун инанмиш я, Россиядин куьмекни галаз Дагъустанда хъсанвилехъ еке дегишвилер киле фида...

80 йисан юбилей мубарак авуналди, чаз чи баркаллу ватангъли, РАН-дин академик, дуньядин экономикадин ва международный алакъайрин институтдин илимдин кьилин кьуллугъчи Камалудин Сиражудинович Гъажиевахъ яргал йисарин уьмуьр, мягъем сагъламвал, кваллахда ва илимдин рекъе мадни еке агалкъунар хъана кланзава.

Чалар амуькун патал

Лезги ФЕТГЪУЬЛАГЪ

Алатай гъафтедин арбедиз Госдумадипленарный заседанидал Россиядин къададал гъалтайла тлимил тир бинелу халкъарин алфавитар, орфографиядин, пунктуациядин къайдаяр тестикъарунин месэла тайинарунлиз талукъ законопроект сад лагъай сеферда яз веревирдна.

Законопроект Госдумадиз са десте депутатри алатай йисан ноябрдиз теклифнай. Адан авторри кьейдзавайвал, исята Россиядин законодательстводик винидихъ лагъанвай къайдаяр тайинарун кутунвач. Законопроектдихъ гилигнавай гъавурдик кутунин чарче кьейднавайвал, ихътин нуксанди РФ-дин бинелу гъевчи халкъарин члалар хуьн, чирун ва ишлемишун заланарзава, абур мумкин тир терг хъунин сергъятдиз мукъва ийизва.

"РФ-дин халкъарин члаларин гъакъиндай" къанундик дегишвилер кухтадайвал я. Законопроектди алфавит, орфография ва пунктуация, РАН-дин экспертрин къиметарни зендер фикирда къуна, РФ-дин Гъукуматди тестикъарун лазим яз гъисабзава.

Миллетрин крарин рекъай комитетдин кьил В.Газзаева "Новости" РИА-диз малумарайвал, законопроектдин винел вижеваз кваллах тухванва.

"Законопроектди гъевчи халкъарин члалар хуьдай, вилик тухудай мумкинвал гуда. Гъукуматди бинелу халкъарин члалар мектебра, вузра чирун патал гафарганар, цийи учебникар, пособиар чапдай акъудунин месэлайриз рум гун лазим я", - лагъана депутатди.

Шақ алачиз, къайдаяр тестикъарунин месэла министррин кабинетдин гуьзчивилик хъуни чпин къададал тлимил тир миллетрин члалариз вилик фидай мумкинвал гуда.

Сир туш, эхиримжи вахтара лезги орфографиядин месэлайриз талукъ веревирдер, гуьжетар киле физва. Орфографиядин жигъетдай къе чахъ мягъем къанунар авачирвилей ва гъа авай къайдайрални вирибуру амал тийизвайвилей жуьреба-жуьре хъинар арадал къевезва. Муракаб гафар хъинин жигъетдайни са тартиб хуьзвач. Какахай, жуьреба-жуьре хъинри члалан гележегдиз зарар гудайди рикелай ракъур тийин. Вучиз ятлани, чи алимири месэлайр дикъетдик куьтазвач.

Руьгъдиз гуьзел инсан

Бикеханум АЛИБЕГОВА

Кцлар шегьердин госдрамтеатрда зи тамаша эцигзавай береда заз а вахтунда чкадин медениятдин ва здебиятдин рекъе чпин алакъунар къалуриз чалишмишвалзавай вири инсанар чир хъанай. Абурун арада, зи фикирдай, сегънедин уьмуьрда бажарагълу чка къадай ва еке машгурвилер вилик квай са жегъил артистни акунай. Анлай инихъ хейлин вахтар алатна. И гатфариз за а театрдин мад кам къачуна. Театр зи рикл алай макан я. Ана кьуллугъзавай гъар са кас заз багъа я. Ина фадлай зун гуьзетзавай режиссер Багъираз акъван хвеша хъана хьи, театрдин ада за цийи пьеса гъун тлалабна. И береда артистрин арада заз таниш тир ва вичик еке умуд кутур жегъил акунач. Зун адан къисметдин гуьгъуьна гъатна.

МАГЪИРОВ Метлеб Шихрагъимович. Ам уьнуьгъви Шихрагъиманни Къизилгуьлан хизанда 1981-йисуз дидедиз хъана. Адан аялвал датлана музыкадин алатрин сесерик акъатна. Чехи буба Шихвалед харат устлар тир. Азад вахтунда ада, риклиз хуш нагъмайрал машгур ул жез, чуьнгур хурал къадай. И береда бицек Метлеб низ чиде шумуд сеферда адан ван кутазвай алатдиз гъикъван дикъетдивди тамашнайтла. Ахпа Метлеб Шихрагъиман къвалал алклиз хъана, ада гитара ядайла. Шихрагъимани, вичин буба хъиз, устлар тир, анжах эцигунрин рекъай. Адан рикни музыкадал ашукъарайди буба тир.

Магъирован хизанда Метлеб манирлал, кьуллал рикл алаз чехи хъана. Гъеле мектебда келдай йисара ада шиирар кхъиз башламишна. Ахпа яваш-яваш а члалариз музыка теснифиз, ада а маняр межлисра тамамариз хъана. "Шагънабат" ансамблдихъ галазни кваллахна. Метлебан рикл искусстводал пара алай, ада са шумуд йисуз Кцлар шегьердин госдрамтеатрда артиствиле кваллахна. Сегънедал Метлеба тамамарзавай къаматар (ролар) гъевчибуру тиртлани, жегъил артистдин вилерикай гъамиша еке ва машгур ролра кьугъун карагдай. Герек атайла, ада, лезги халкъдин манирлал рикл алаз, абур лугъудай, лазим чкадал "Лезгинка" кьуьл дестеда виридалайни хъсандиз тамамардай. Адан рикл манирлал пара алай. Музыкадин алемда авай Метлебаз вири дунья, инсанар гуьзелдиз

аквадай. Садлагъана Метлебан къисметда дегишвилер арадал атана. Ам искусстводикай яргъа хъана. Аквар гъаларай, адан пер хана...

Са шумуд йисуз Россиядин Кеферпатан меркезда эцигунрин карханайра вичин бригадани галаз кваллахна. Ахпа ругуд йисалай Метлеб Кцлариз хтана. Ремонтрин кваллахар давамариз са шумуд йис я. Амма Метлеб яратмишунрал рикл алаз яшамаш жезва.

Азад вахтунда Метлеб хизан, аяларни галаз тебиатдал физва. Адан дикъетлу вилери вири гуьзелвал вичел желбзава. Гъа са вахтунда са бязибуру тебиатдиз гузай зиян акурла, Метлеб фикирри тухуда. Актервилдин рекъай вири алакъунар, буй-бухах, яратмишунрани вичин хусуи хатл авай Метлеба анжах театрда ва я кинода кваллахнайтла, заз ва маса ксаризни хуш жедай. За умуд кутазва хьи, Магъиров Метлеб хайи театрдин сегънедиз мад экъечда ва и цларар кхъизвай автордин тамашадани, белки, кьилин ролда кьугъвада. Гележегда низ чиде ам кьугъвазвай ролар гъи театрдин сегънейрай чаз аквадатла. Вири вилик ква. Адахъ и рекъай еке бажарагъ авайди ярар - дустари ва гъакл театрдин режиссер Багъирани тестикъарна...

Метлебан метлеб ихътин гафарикай хкатзава: инсандин метлеб уьмуьрда инсанвилдин къанунралди яшамаш хуьн, вичин халкъдин мярекатра иштиракун ва асул гъисабдай, лазим хъайитла, халкъ паталди чанни гуз гъазур хуьникай ибарат я. Къуй чахъ бажарагълу, руьгъдиз гуьзел, Метлеб хътин вилега инсанар пара хуьрай. Зи япара адан гуьзел манирин сес ава. А сесери заз илгъам гузва.

Чаз кхъизва

Баркаллу юбилей

Ишреф ЖАВАТОВ, Къалажух

Чехи Советрин уьлкведа дегишвилер физвай девирра жуьреба-жуьре тварар алаз тешкилай ва чапдай акъатай лезги халкъдин милли газет дагъвийрин яшайишдинни руьгъдин жанлу такъат хъана. Газет акъатиз 100-йис жезва, им пишанлу юбилей я. И девирда газетди махлукъатдик ватанпересвиллин, ислягъвиллин, аслу туширвиллин руьгъ кутуна, вилик акъвазнавай макъсад кьилиз акъудуниз майилвална, гъар са кар зарбачивилелди кьилиз акъудуниз эвер гуз хъана, цийи эцигунрал гъар са кас желбна. Нетижда зегъметда агалкъунар къазанмишна, инсанрин савадлувал хкажна, жемьатдин гъал-агъвал хъсанарна, уьлкве гуьндуьр дережадиз хкажна. Газетди эвелдай кьил кутур важиблу месэлайр алай вахтундани баркалла алаз гъялун давамарзава. Гъар са ватандашдиз уьлкведин тарихдин гъар са югъ чир хуьн лазим я. Газетдин коллективди обществода марифатлувиллин, ватанпересвиллин, савадлувиллинни меденивиллин ишрар тестикъарзава, ам инсанрин къанажагълувал, жавабдарвал хкажиз гъавалат хъанва. Члал хуьниз, вилик тухуниз кьилин фикир гузва. Тарихдин месэлайр къватлун, чапдай акъудун, келзавайбурун къатарив агакъарун важиблу месэла я.

И месэлайр гъялуник газетдин литотделдин редактор, шаир, журналист Мердали Жалилова еке пай кутазва. Ада и месэлайр алай вахтунда, алатай девиррин газетар туплалай ийиз, галай-галайвал келзавайбуруз раиж хъийизва, несилрин алакъаяр уьзэва, инсанриз четинвилерай экъечдай уламар чирзава, ерилу дережайриз хкаж жедай рекъер къалурзава. Сагърай вич!

Газетдин коллективди кьилиз акъудзавай важиблу кваллахда цийи-цийи агалкъунар хуьн гуьзлемешзава.

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвел 23-29-нумрайра)

Алатай нумрайра чна “Социализмдин пайдах” газет тешкилайдалай инихъ газетдин редакциядин кьилиз атай руководителрикай - редакторрикай суьгьбетнава. Иник чи газет “Дагъустандин правда”, “Коммунист” тварар алаз акъатай вахтарни ква.

Амма гьар сеферда, абурун патав квалалахай, чпи чи милли журналистика вилик финик аквадай хьтин пай кутур ксарин тварар къаз, чпкай са артух раханвачир.

И сеферда чаз чи милли журналистикадиз чпин вири чирвилер, алакьунар бахш авур, чна гьисабзавайвал, газетда чпин гелер тур бязи ксарикай суьгьбет ийиз кланзава. **Ноябрь ХАНКИШИЕВ (1931-2005-йисар) ва Мегъди МЕГЪДИЕВ (1930-2001-йисар).** Абуру кьведни 1951-

Къенин аямдин чи машгур журналист Ш.Шихмурадова вичиз газетда амадаг хъайи кас икI рикел хкизва: “Къве чин алаз тахъун, принципиальнивал, гьахъ патал рахун, законлувал, адалат клан хъун, и ва я маса тереф хуьн авачиз, дуьзвал, гьакъикъат вилив хуьн (объективность), кар къетI ийизвай лазим чкадал, чин кьун тавуна, вичин кесерлу гаф лугьун - ибуру Ноябрь Аливердиевичан кьилихрин къетIен лишанар яз кьейд ийиз жеда”.

(Килиг: “ЛГ”-дин 2001-йисан 15-ноябрдин нумра).

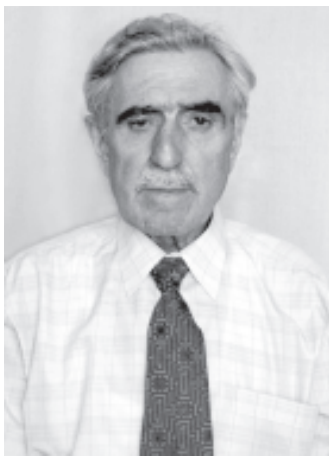
Н.Ханкишиеван теклифдалди чи газетда “Властдин вини мертебайра”, “Шегьерин ва хуьрерин администрацияра”, “Чи ветеранар”, “Чи регьберар” ва маса рубрикаяр кардик акатна. Къе и ирс цийи несилри давамарзава.

Мегъди Ибрембегович Мегъдиева саки вири умуьрда неинки таржумачивална, гьакI секретариатда старший корреспондентдин везифаяр тамамарна.

Гъиле анжах къелем къуна, вилерал айнаяр алаз, ада газетдин вири цIарар вилелай ийидай, чи вирибурун гьалатларни къадай. Гуя адав суьгьурдин микроскоп гвай! Галатун тийижир кас тир. Яргъал йисарин адан зегьмет адаз “Дагъустан Республикадин культурадин лайихлу работник” лагъай гуьрметдин твар, “Ватандин вилик лайихлувилерай” II дережадин ордендин медаль, маса шабагъар гуналди кьейдна. Адан рехъ алай вахтунда РД-дин культурадин лайихлу работник Майрам Мирзаялиевна Магъамдалиева давамарзава...

***

Газетда яргъал йисара редактордин заместителвиле квалалахай **Эмирхан Гьуьсейханович СЕЛИМХАНОВНИ (1922-1990-йисар)** ажайиб алакьунринни кьилихрин инсан тир. Чи гъиле амай делилри къалурзавайвал, ада чи газетдин редакцияда 20 йисалай артух девирда гьа са къуллугъдал - редактордин заместителвиле квалалахна.

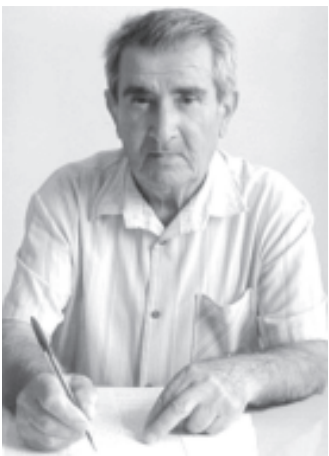
Н.Ханкишиев

М.Мегъдиев

Э.Селимханов

С.Селимов

Милли журналистика: “Коммунист”

1952-йисара Исмаил Вагъабович Вагъабова чи милли газетдин (а чIавуз “Дагъустандин правда”) редакцияда квалалахал къабудайбурун.

Миграгъа юкъван школа акьалтIарай жегъилрихъ къетIен зигъин, къаст, алакьунар авайди акур а чIаван машгур журналист (гьамни - миграгъви) “Социализмдин пайдах” газетдин культурадин ва политикадин отделдин заведующийвиле квалалахай **Мирзобег ДЕМИРОВА** абурун и рехъ къалурайдал шак алач. Ягъалмишни хъанач.

Абуру кьведни журналиствиле пешедай виниз тир дережайрихъ фена. Сифтедай адетдин литработникар, корректорар яз квалалахал атай абурукай лап хъсан таржумачияр, газетдин махсус корреспондентар, секретариатдин къуллугъчияр (жавабдар секретарь), отделдин редакторар хъана. Ина абуру чпин чирвилерни хкажна. ДГУ-дин филологиядин факультетда клелна. Къведакани СССР-дин журналистрин Союздин членар, сифте Дагъустандин, ахпа “Россиядин Федерациядин культурадин лайихлу работник” лагъай гуьрметдин тварарин сагъибар хъана!

Ноябрь Аливердиевич Ханкишиеван политический ва чIаларин жигъетдай чирвилерал адахъ галаз квалалахай вирибуру гьейранвалда. Ада хъей гьар са затIунихъ гьакъван дерин мана, тукIуьр хъунин дуьзвал, къешенгвал жедай. Политикадин отделдин редактор яз, адан патав гзаф жегъил журналистри чпин чирвилер, пешекарвал хкажна. Абурун жергеда чпи гилани редакцияда квалалахзавай жавабдар секретарь Шихмурад Шихмурадов, культурадин отделдин редактор, яргъал йисара таржумачивал ва газетдин жавабдар секретарвал авур Даир Бейбалаев, политикадин отделдин редактор Нариман Ибрагъимов, масабур ава.

Отделдин редакторрихъ галаз сад хътин дережада аваз квалалахна. Ам гьар са нумрадин гьар са чин, гьар са цIар, шикил, вуч, гьинал, гьикI эцигдатIа фагъумиз, датIана линейкани къелем гваз, гьисабунар къаз, газетрин макетар тукIуьриз, квалачел жедай. Газетдин чин, къамат клелдайд аз хуш хъун патал ада гзаф амалрикай, такъатрикай менфят къачудай. Адан тежриба чи къенин аямдин журналистар тир Шагъисмаил Гъажимирзоев, Жасмина Саидова, верстка ийизвайди тир Шерихан Фейзуллаева, хуси корреспондент, гьа са вахтунда Ахъегъ райондин “Цийи дуьнья” газетдин кьилин редактор Демир Шерифалиев, масабур патални са куьнвайни звезд тежедай мектеб хъайидал шак алач.

Мегъди Мегъдиевахъ чи саки вири района гъакъван мерд, жумарт, вафалу дустар авай. Абуру, газетдиз кхъинилай гъейри, гьар вуж редакциядай командировкайриз фейитIани, абуру къабудай ва алакьдай къван куьмекарни гудай. Рикел Асвар Тагъирован, Мирзали Магъамдалиеван, Шабан Шабанован, Нариман Магъманован, Абдулкадир Абдулкадирован, Иса Исаеван, Ражаб Хибиеван, Ибрагъим Мурадован ва гзаф масабурун тварар къевеза. Газет ва клелзавайди сад авунин адет гилани давам жезва. МасакIа ам хуьз хъун мумкин кар туш.

Гъайиф, и агъсакъалар кьведни саки гьа са вахтунда и асирдин эвел кьилера садлагъана рагъметдиз фена.

***

Газетдин звезд ийиз тежер хътин къуллугъчирикай сад адан жавабдар корректор, вич гъеле Исмаил Вагъабован девирда “Социализмдин пайдах” газетдин редакциядиз 1944-йисуз атай **Сиражидин Селимович СЕЛИМОВ (1929-2009)** тир. Ада и къуллугъ саки 60 йисуз давамарна. Алапатдин алакьунрин инсан тир.

Эмирхан Гьуьсейханович Къурагъ райондин Цилингрин хуьре виликан яру партизандин хизанда дидедиз хъана. Сифте хайи хуьре, ахпа Къурагъа школайра клелна, жегъил Эмирханакъай хуьруьн муаллим хъана. Инай ам Къурагъ райондин “Цийи уьмуьр” газетдин жавабдар секретарвиле тухвана. Алатай асирдин 30-йисар уьлкведа савадувал патал халисан женгер кьиле тухузвайбуру тир. Эмирхан Гьуьсейханович гьа женгерин кIвенкIвечийрикай сад хъана...

Ватандин Чехи дяве къарагъайла, Эмирханан 20 йис тамам хъанвай. Вилерин ишигъ зайиф тирвилляй ам аскервиле къуллугъдал тухванач. Гьа четин йисара адан хиве Къурагъ райондин “Цийи уьмуьр” газетдин жавабдар редактордин везифаяр туна.

Редакторвиле къуллугъдилай ам Саратовдин къве йисан партшколадиз рекъе туна. Анаг акьалтIарна хтай жегъилдал республикадин государстводин ва советрин жуьреба-жуьре къурулушра жавабдар къуллугъяр ихтибарна. 1956-йисуз Сталинград шегъерда ВПШ-да вичин чирвилер генани хкажна. Идалай къулухъ ада партиядин Дагъустандин обкомда, Къурагъ райкомда, Къасумхуьруьн территориально-производственный управленида, парткомдин секретариатда квалалахна.

Бинедилай пешекар журналист яз машгур хъайи Э.Гь.Селимханов 1965-йисалай партиядин обкомдин кьарардалди а чIаван “Коммунист” газетдин редактордин заместителвиле тайинарна. Адан девирда 4 редактор дегъиш хъана (И.Апаев, А.Агъмедов, М.Мегътиев, К.Азизханов), ада вичин кар давамарна. Им бес еке алакьун, бажарагъ тушни!..

(КъатIама)

Милли газетдиз зи рехъ

Нариман ИБРАГЪИМОВ,
политикадин отделдин редактор,
Россиядин журналистрин ва писателрин
Союздин член, РД-дин культурадин
лайихлу работник

Дидед чIалал акъатзавай республикадин общественно-политический газетдикай заз гъевчи чIавадай хабар авай. Рагъметлу чехи буба Ибрагъим дуьнья акунвай, ашукьвал, устIарвал квай (кавалар, клуртар цвадай, квалер, мукъвер эцигдай), Къурагъ хуьрелай винихъ галай дерейра сифте яз багъманчивилиз рехъ ачухай багъманчи, эдебиятдал рикI алай дагъви, дингъли тир. Ихтилатар, къисаяр, хкетарни бубадиз пара чидай. Гьам кимел, гьам квалел Ибрагъим буба суьгьбетдив эгечIайла, мад рахадай кас амуькдичир, вирида дикъетдивди адахъ яб акалдай. Ада пайгъамбаррикай, шейхерикай, Хпеж Къурбанакъай, вичиз акур-такур крарикай алапатдин къисаяр ахъайдай, шириар хуралай, чIун галаз клелдай.

Чехи буба себеб яз заз халкъдин махарин алем ачу хъана, лезгийрин диндин шииратдин классик Хпеж Къурбанакъай хейлин малуматар чир хъана, геж хъиз за адан шииррин кIватIал, умуьрдикай, яратмишунрикай монография акъудна. Бубади зав «къала чан хва, килиг кван анра вуч хабарар аватIа» лугъуз, газетар клелиз тадай. За жуван аял, жаван берейр рикел хкиз, чехи бубадиз икрамзава, адан суьгьбетри, махари, санал райондин, республикадин милли газетар клелуни зун эдебиятдиз мукъва авуна, зун чIалал ашукъарна.

Пуд лагъай классда авайла, за художественный ктабар клелиз гатIунна. Сифте гъиле къур ктабни хъсандиз рикел алама: Къияс Межидован “Зи гъевчи дустариз”. Ктабар клелун ахътин гъевесдиз элкъвена хьи, хуьруьн библиотекадай къачур ктабар за клелна, гьа юкъуз вахкудай. Библиотекарь Шагъ-Эмир халуди шаклувалдай ва завай ктабрин мана ахъайиз тадай.

Ирид лагъай классда клелдайла, за хуьруьнви Аливердидихъ галаз санал тукIуьрай шиирар (Гагаринакай, школадикай, дояркадикай) «Коммунист» газетдиз ракъурнай. Редакциядай хтай жавабда чи шиирар зайифбуру тирдакай ва менфят къачуз тежедайдакай хъенай. Редакциядай зи тIварцIел винел штамп янавай конверт хтайла, хуьре ван гатнай: “Меликан хкиз редакциядай чарар кхвезва”.

Газетдиз зи сифте макъала гьа макъамда, 1967-йисан августдин вацра акъатнай. Гатун вахт тир. Чун, гадаяр, дагъда векьер язавай колхозчийриз куьмекар гуз ракъурнай. Чна гапшурмишай крар фад-фад тамамардай. Булахдай къайи яд гъидай. Къуранвай векьер кIватIдай. КлунтIар эцигзавайбурун патав векьер тухудай. Колхозчийр хуьтIуьз гъазур жезвай гьалдикай “Векьер язава” кьил алаз зи макъалани акъатнай. Са рахунни алач, ида зак гъевес, дамах кутунай.

Гьа са вахтунда зи вилик рехъни ачу хъана ва адакай за менфятни къачуна. Газетдихъ галаз жуван алакъа гегъеншарна. Къелемдик гьерекат акатна. Макъалаяр кхъидай темаяр умуьрди вичи гъиз зи вилик эцигзавай. Гьелбетда, редакциядиз ракъурзавай вири макъалаяр акъатзавачир. Ида бейкефвиле гьиссер арадал гъидай, амма зун гъавурда акъазвай, зи кхъинар гъеле вири менфят къачуз жедайбуру туш. Къилинди, ашкъи квадарзавачир.

1968-йисуз Къурагърин школа-интернатдин 9-классда клелзавай чун Мегъарамдуьруьн райондин Хважа-Къазмаяр хуьруьн патав гвай «Курахский» совхоздин никерай гъажибугъдаяр кIватI хъийиз тухванай. Ина сифте яз чаз, дагъларин балайриз, мегъуьн къакъан тарариз хкаж хъанвай кьерейр, тенбекдин цIиргъерив ацIанвай складар, дуьзен чуьллер, салар, тамун гапIалар акунай. Сифте йикъара чун, бацIияр хъиз, инай-аниз катиз, килигиз, аквавай цийи чкайрал гъейранвализ хъанай. Ученикрин производственный бригададин крарикай кланзни-такIанз макъалани арадал атанай. Инал къетIендиз кьейд авун лазим я хьи, чи руководитель рагъметлу Шамсудин Исаев тир. Шаир, журналист, диктор. Адани зи кхъинрал гъил элкьуьр хъуьнунай.

(КъатIама)

Замир ЗАКАРИЯЕВ, тарихдин илимрин доктор

(Эвел - 27-29-нумрайра)

“Мискискарин тарихдай” малум жезвайвал, Дербентдин сердерди шарк патан Кавказдин вилайетрилай кватлзавай харжунин кьадар Абу Муслима тайинар навай. Харж Марван ибн Мугьаммадан тапшуругьдалди кватлзавай. Амма вучиз ятлани “Дербент-намедин” сиягьрин чехи паюна Абу Муслимакай са делилни авач. Ихтилат физвай харжуниз талукь делиларни тарихдин кьве чешмеда гьар жуьреда ганва.

Хронологиядин жигьетдай “Мискискарин тарихда” гьатнавай виридалайни эхиримжи сюжет Халифатда гьукум Умайядрин тухумдилай Аббасидрал агакьуниз талукьди я. И разделда гьатнавай хейлин делилар маса чешмейра гьалтзавач. “Мискискарин тарихдал” асаслу яз, Аббасидрин халиф Гьарун ар-Рашида вичин хва Мамун сердер яз Дербентдиз рекье туна. Адаз еке ихтиярар ганвай. Мамуна Рутуллиз Малый Азиядай атанвайбур куьчарна ва ина регьбервиле кьечепатанбурукай сад тайинарна. Идалайни гьейри, чкадин мулкар ва абурулай жезвай хийирни кьечепатанбурун ихтиярда тунвай. IX асирдин эвел кьилера хайи Рутулрин регьберрикай мад са чешмедини хабар гузвач. Хроникада гьатнавай малуматрал асаслу яз, Мамуна Рутулрин кьулдин вилайет арадал гьана. Рутуллиз мукьва хуьрерни, Мискискарин регьбердин гьукумдикай хкудна, Рутулрин вилайетдик кухтуна.

“Мискискарин тарих”

Итижлу мад са малумат гьатнава “Мискискарин тарихда”. Ана кьхенвайвал, Мамуна Ахцегьрин агьалияр харж гуникай азадна. Анжах са шартлуналди: Ахцегьвийри гатуз Дербентдин килевайдав Шалбуз дагьдай мурк агакьарун лазим тир. Хроникади тестикьарзавайвал, и кар сефевидрин шагь I Аббас гьукумдин кьилиз кьведалди давам хьана.

“Мискискарин тарихдиз” кьимет гайдалай кьулукь ашкара жезвайвал, адан кьилин макьсадрикай сад юкьван виш йисара Самур дерада Мискискарин хуьруь кьетлен чка кьурди кьалурун я. И карни делилар гьуналди тестикьарнава. Гьам сиясатдин, гьамни диндин рекьерай. “Мискискарин тарихдилай” тафаватлу яз, “Ахцегьнамеда” Ахцегьри Самур дерадин хуьрерин арада кьилин чка кьурдакай са делилни авач.

***

“Мискискарин тарих” хроникадин текст ахтармишайдалай кьулукь якьин хьайивал, им адетдин мусурманрин историографиядин жуьребажуьре жанраяр садада галаз алакьада тунвай кьилдин чешме я. Са патахьай, и хроника региондин историографиядин жанрди кутаз жеда, гьикл лагьайтла, ана гьатнавай сюжетри Дагьустандин ва Ширвандин мулкарал пуд асирдин кьене кьиле феи вакьайрикай хабар гузва. Муькуь патахьай, “Мискискарин тарих” са хуьруьн тарихдиз талукь хроникадин жанрдиз мукьва я, гьикл лагьайтла, ана лезгийрин Мискискарин хуьруьн тарихдиз гзаф фикир ганва. Чна винидихь кьейд авурувал, чешмедин кьилин макьсадрикай сад Самур дерада

Мискискарин хуьруьхь авай лайихлу деража кьалурун тир.

“Мискискарин тарих” са шумуд кьатанди я, яни ана жуьреба-жуьре девирриз талукь малуматар гьатнава. Мискискарин хуьруьн ва Самур дерадин тарихдиз талукь делилар надирбур яз гьисабиз жеда. Чи фикирдалди, хроника X-XI асирра арадал гьана. Адан авторни юкьван виш йисарин Лакз улкьведин арифдаррикай сад хьун мумкин я.

Чешмедин текст заланди ва четинди я. Араб хаттарин кьетленвиле ва санай масаниз ахкьуддайла (кьхьин хьийидайла), гьалатлар ахьаюни, санлай кьачурла, хроникадин метлебдикни дегшвилер кутун мумкин кар я. Са шакни алачиз, текст инлай кьулукь мадни хьсандиз ва дериндай ахтармишуну ибгтияж ава. Географиядин терминриз кьетлен фикир гана кланзава. Идалайни гьейри, историографиядин месэлайрин гьакьиндайни хьсандиз квалала тухунин лазимвал ава. Маса чешмейрикай, топонимикадин делилрикай, тарихдин риваятрикай менфят кьачунин куьмекдалди.

“Мискискарин тарихда” ихтилат физвай арабрин кьушунрин гьужумрикай, шаркь патан Кавказда кьиле феи походрикай арабрин авторри - Халифа ибн Хайята, ал-Балазуриди, ал-Йакьубиди, ал-Куфиди, Баламиди ва масабур кьхенва, бязи делилар Дагьустандин тарихдин талукь хроникайрани гьатнава. Мисал яз, “Дербент-наме” кьалуриз жеда. Твар кьунвай чешмейриз виридаз хас умуми са лишан ава: шаркь патан Кавказда кьиле феи бязи вакьаяр ачухардайла, дяведин ва сия-

сатдин терефар кьалурун кьилин месэладиз элкьезва. Арабрин тарихдин чешмеяр чируни, ахтармишуну, “Мискискарин тарих” ва Дагьларин улкьведин тарихдиз талукь маса хроникаяр абурув геькьигуни вакьайрин якьинвал, гьакьикьивал тайинариз куьмекда.

Са шакни алачиз, “Мискискарин тарих” Дагьустандин тарихдиз талукь надир чешмейрикай сад я. Адан текст баянарни галаз таржума авуни алимриз цийи ахтармишунар кьиле тухудай мумкинвал гуда. “Мискискарин тарихда” лагьайтла, хейлин месэлайрикай кьхенва: арабрин кьушунар Кавказдин атай вахт, арабрини хазаррин ягьунар, Ислам чуьлурунин кьайдаяр, налогрин, чилерин, агьалияр санай масаниз куьчарунин жигьетдай арабри тухвай сиясат, Дагьустандин вилайетри харж гун, мисклинар эцигун ва масабур. Вири и месэляяр, маса чешмейра гьатнавай делилрив геькьигиз, дериндай ахтармишун тарихчийрин хивевай везифа я.

“Мискискарин тарих” чешмедин эвел кьил

Куьрединни Кьазикьумухдин алакьаяр

Бедирхан ЭСКЕНДЕРОВ, тарихчи

(Эвел 29-нумрада)

Мисал яз, Гавдушандин чуьлда кьиле феи женгинилай ва Фетали хан Сальандиз акьудайдалай кьулукь Кьазикьумухви Мугьаммад хандиз Кьубадин уезд кьаз клан хьана ва ана хандин гьукум кьиле тухуз гатлунна (Алкадари, Асари Дагьустан, 8-кьил; Аббас-Кьули-агьа Бакиханов, Гуьлистан-и Ирам, 162-чин, Бутков П.Г. II пай, 18-чин). Амма хан вич акул шад туширдан гьавурда вахтунда акьуна ва ам вичин хушуналди Кьазикьумухдиз хтана. И вакьиа жедалди 15 йисан вилик Мугьаммад ханди маса чкада - Шекидин ханлухда вичин гьукум кьиле тухунин жигьетдай акьалтлай инанмиш камар кьачуна. 1759-йисуз ада Шекидин султан - вичин рушан гьуьл яна кьена ва кьушунни гваз Нухада акьвазна. Ина ада 40 юкьуз, ягьунар гатлундалди, регьбервал гана.

Ихьтин суал арадал кьезва: “Асари Дагьустандин” таржумада оригиналда Гьасан эфендиди кьхейвал кьалурунавани? Дилмажди дуьз таржума авунани? Идалай гьейри, маса версиярни ава эхир.

Кьвед лагьай версиядал асаслу яз, Куьредин область Кьазикьумухдин ханариз савкьат яз багьишна. Ф.Ф. Симоновича кьхьизвайвал, “Куьре вилайет Дербентдин султанрилай аслу тир, цийи девирда (новейшее время) лагьайтла - Кьубадин ханарилай. Фет Али ханди ам Кьазикьумухви Хамутаяз гана” (Симонович Ф.Ф. 1796-йисан Кьиблепатан Дагьустандикай малуматар // XVIII-XIX асиррин Дагьустандин тарих, география, этнография. Архивдин материалар. Шаркь патан эдебиятдин чапхана, М. 1958-йис, 151-чин).

Бутковани Куьре Фетали ханди Сурхай хан Хамбутагь савкьат хьиз гайиди яз гьисабзавай. Амма савкьат яз гунихь ихьтин метлеб авай: Фетали хан Сурхай хандин вахал эвленмиш хьана. Куьре хандин вахахь ганвай гьакьи (калым) тир (Бутков П.Г. Кавказдин цийи тарих патал (1722-йисалай 1803-йисалди) материалар. II пай, СПб. 1869-йис, 27-чин).

Рейнегтса кьхьизвайвал, Куьре II Сурхай хандиз адан бубадин - Мугьаммад хан Аварвидин кьиникь (чандиз кьаст авун) эвез хьувун яз ганвай. Сурхай хан патал гьам Мугьаммад хан Кьазикьумухви, гьамни Шемахидин кьвалав кьейи Мугьаммад хан Аварви сад тир (Reineggs, J.: Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus. T. I., Sankt Petersburg: 1796, c.159).

Инални суал арадал кьезва: шедани, я тахьайтла - хуьредани? Азад жемиятар (вольные общества) неинки са тварцелди азад тир, абур крепостнойбур хьиз са низ ятлани багьишун фикирдиз гьиз жедай кар туш. Фетали ханди регьбервал гузвай девирда Кьазикьумухда регьбер II Сурхай хандин буба Мугьаммад хан тир. Абуьр кьведни 1789-йисуз кьена. И кар себеб яз, Фетали хандивай II Сурхай хандиз ихьтин савкьатар ийиз жедачир. Идалайни гьейри, Фетали хандихь садрани Кьазикьумухдин регьберрин квалаяй гьайи паб хьайиди туш.

Куьре Фетали хандин мулкуниз элкьвей вахт винидихь тварар кьур са автордини кьалурунавач. Амма абуру вирида Куьре Кьазикьумухдихь галаз сад хььуникай баянарни галаз геьгеншдиз кьхьизва.

Пуд лагьай версия сифтегьан кьведалай итижлу я. Амни Алкадариди, Комарова ва Бакиханова раижзава. И версиядал асаслу яз, Фетали ханди Кьайтагьдихь ва Кьазикьумухдихь галаз авай сергьятрал буфердин кьве мулк арадал гьана. Адан патав Кьайтагьдин уцмийстводай ва Кьазикьумухдин ханлухдай анрин регьберрин кьве мукьва-кьили атана. Фетали ханди уцмий Амир-Гьамзадин хтул Хан-Мегьамед ва Мугьаммад хан Кьазикьумухвидин хва, геелегьдин II Сурхай хандин стха Шихмардан бег патал кьве ханлух (квазиханство)

арадал гьана. Кьилди кьачуртла, Фетали ханди Хан-Мегьамед бег ва адан терефдарар патал шегьер эцигна ва аниз Кьубадин ханлухдай харж гузвай 100 хизан (бязи чешмейрин делилралди - 200) куьчарна. Шихмардан лагьайтла, виликдай Кьубадин уезддик акатзавай Гуьне магьалдин хуьрер, Дербентдин мулкар акатзавай Кьеплррин ва Кьутуркуьредин магьалар багьишна.

Хан-Мегьамед бегдин гьакьиндай вири месэлайрин гьавурда акьазва. Фетали ханди адаз уцмий тир имидихьай кьакьатна, кьилди жез куьмекна. Алкадариди кьхьизвайвал, Хан-Мегьамед-кьеле шегьер уцмийстводин мулкарал эцигнавай. Хан-Мегьамедан геелегьдин кьисмет малум туш, Мамаед-кьеле шегьер лагьайтла, гилани ама. (Гьар жуьредин датировкайрал асаслу яз, Хан-Мегьамед-кьеле 18-асирдин 70-йисарин кьвед лагьай паюна арадал атана. Дагьустандин тарихчийри гьатта дуьм-дуьз вахт кьалуьрзава - 1778-йис. Бязи тарихчийри кьеле 1775-йисуз эцигайди яз кьейднава).

Шихмардан бегдин гьакьиндай авай малуматрин гьавурда акьазвач. Мумкин я, Фетали хандивай ихтилат фенвай магьалриз са гьхьтин ятлани жуьреда, белки, таьсир ийиз жезвай, амма ибур берекатлу, и кьил, а кьил авачир мулкар я. Ихьтин девлетлу чилер са низ ятлани багьишун шаклувилик кутаз жедай делил я. Фетали хандин сиясатдин кьилин макьсад чарабурун чилер кьачун ва ханлухдин сергьятар геьгеншарун тир. Гьавилай берекатлу, еке мулкар Фетали ханди са низ ятлани багьишун мумкин кар тушир. Хандин кьилихдин кьетленвал чир хьун патал са мисал гьин. Фетали хандиз персерин улкьве вичин гьукуматдин са пай ийидай ниятар авай. Ихьтин сиясат тухузвай касди бажагьат са низ ятлани еке мулкар багьишда.

Винидихь кьейд авур делилрилай гьейри, Шихмардан бегди са мус ятлани Куьредиз ва я тахьайтла, адан са гьвечи паюниз регьбервал гайиди тестикьарзавай мад са чешмени авач. Урусатдин архивра а девирриз талукь хейлин документар ава. Асул гьисабдай, абур Урусатдин Кавказда авай веонный администрациядин векипри гьазурнавайбур я. Абурукай садани Шихмардан бег са мус ятлани Куьредин регионда гьукумдин кьиле хьайидакай хабар гузвай са царни авач.

Шихмардан бегдикай тарихдин чешмейра лап тлимил малуматар гьатнава. Чи гьиле гьатай чешмейрай якьин жезвайвал, Шихмардан бег Фетали хан, вичин буба Мегьамед хан кьейи вахтунда (1788-1789-йисар) кечмиш хьана. II Сурхай ханди сердер Тормасоваз кьхенвай чарче Шихмардан бегдин хва Аслан-Гьуьсейн Куьреда ваь, вичин имидин патав Аварияда яшамаш жезвайди кьейднава: “...Аслан бегдихь хусусят авачир, ам вичин имидин - Умма хандин квалера яшамаш жезвай. Имидин патавай ам зи патав атана. За ам хушдиз кьабулна ва жуван руш адаз гана” (Сурхай ханди генерал А.П. Тормасоваз кьхей чар. И чарче ада вич Урусатдиз вафалу тирдакай ва Аслан бегдихь галаз авай алакьайрикай кьхенва. 1809-йис).

Са гафуналди, Куьредин регион Кьазикьумухдин ханлухдик акатна лугьудай версияр садни гьакьикьатдихь галаз кьазвайбур туш. Кьейд ийин хьи, и тема, чи тарихдиз талукь маса темаяр хьиз, архивдин материалрикай геьгеншдиз менфят кьачуна, генани дериндай ахтармишунихь муьгьтеж я.

Хазран КЪАСУМОВ

Гад чуьлдин кваллахрин кьизгьин вахтарицай сад я. ИкI, алай вахтунда Сулейман-Стальский райондин хуьруьн майишатдин карханайри, лежбервиллини фермервиллини майишатри ва арендаторри уьзюьмлухрани багълара агротехникадин серенжемар кьиле тухузва, общественный мал-къара патал алафар гъазурзава, гад агудзава, халияр кватI хьийизва.

- Халияр гъасилун райондин хуьруьн майишатдин цийи хел я, - лугъзва райондин хуьруьн майишатдин ва сурьсетдин управ-

Арендатор Н.Къадимов

Ширин халияр

ленидин начальник Мегъамедзагъид Бабаева. - Чехи майданра халияр цаз тахминан 5-6 йисан вилик башламишна. Алай йисуз халияр 135 гектардин майданра цанва. Ида кьалурзава хьи, чи шартIара халийрин хъсан бегьер кватI хьийиз жезва, инсанрихъ и рекъий хъсан тежрибани хъанва.

Малум хъайивал, районда бустандин няметар асул гъисабдай "Зардиян" лугъудай чкада цанва. И кардал ЛПХ-яр, ИП-яр ва арендаторар машгъл я. Абурукай сад арен-

датор Надир Къадимов я. Адан сал цийи Макъарин хуьруьн мулкуна ава, ада 4 гектар кьунва.

- Халияр гъасилунин карда за чкадин мянардай шейэрицай менфят къачузва, - лугъзва Надир Къадимов. - Яд за, тухвана, "стIал-стIал" къайдада гузва. Чи шартIара са гектар салай саки 60 тонндив агакьна халийрин бегьер вахчуз жеда.

Халийрин сал

Халияр гъасилзавайбуру лугъзвайвал, райондин мулкуна накъвадин кьурулуш хъсанди, рагъ авай йикъарни гзаф я. Ида халийриз хъсан дад, артухан кьуьгъувал гузва, ихътин халийрихъ муштерийрин патай еке игътияжни ава.

Мегъамедзагъид Бабаева алава хуьвурвал, районда гъасилзавай хъсан еридин, экологиядин жигъетдай михьи тир халияр чкадал маса гузва, абуру гъакI Дагъустандин ва Россиядин базарра конкуренцияни арадал гъизва.

Гележег авай кар я

Мегъарамдхуьруьн районда, инвестпроектдин сергъятра аваз, емишар хуьдай алай аямдин гъамбарханаяр эцигун гъиле кьадаивал я.

23-июндиз Мегъарамдхуьруьн райондиз инвестпроект веревирд авун патал делегация атанвай. Муниципалитетдин кьил Фарид Агъмедов делегациядин векилрихъ галаз инвестицияр серф ийизвай майдандал гуьруьмиш хъана. Инвестордин векил, идалай вилик Дагъустандин хуьруьн майишатдин министрдин заместитель хъайи Шамил Алиев гуьруьшдал Астрахандин машгъл карханадин алай аямдин логистикадин центраяр, емишар ва салан майваяр хуьдай гъамбарханаяр эцигунин рекъий пешекарар галаз атанвай.

Фарид Агъмедова хуьруьн майишат райондин экономикадин кьилин хилерикай сад тирди кьейдна.

Шамил Алиева Мегъарамдхуьруьн районда уьмуьрдиз кечирмишдай и проекти-

кай ихтилатна. Ада кьейд авурвал, и проект республикадин руководстводин Кьиблепатан Дагъустанда емишар ва майваяр хуьдай гъамбарханаяр эцигуниз талукъ тапшурмишун кьилиз акъудунин сергъятра аваз кьиле тухузва.

Республикада гъасилзавай хуьруьн майишатдин сурьсетдин 27 процент Мегъарамдхуьруьн райондал гьалтзава ва емишар гъасилунин рекъе эхиримжи йисара районди сифте чкаяр кьазва.

Районда 2013-йисуз, Дагъустан Республикада сад лагъайди яз, фад арадал кьведай ва виниз тир бегьерлувилин багъ кутунай.

Райондин кьили багълар ва уьзюьмлухар кутунин месъладиз кьетIен фикир гузва.

Шамил Алиева гъавурда турвал, абуру СПОК "Магарамкент" тIвар гун кьетIнавай проект пуд дережада кьилиз акъудда: сифтедай емишар, ахпа майваяр хуьдай чкаяр эцигда, эхирдайни гъасилнавай бегьер санлай

маса гудай центр арадал гъида. Инвесторри гъакни районда фад арадал кьведай ва виниз тир бегьерлувилин багълар кутунин месъладик кьил кутун фикирда кьунва. Ихътин, алай аямдин багъларикай сад гъа ина инвестмайдандин патав кутада.

Проектдин кьетIенвилерикай сад ам я хьи, Мегъарамдхуьруьн районда сифте яз мянардай затIар галачиз чил гъялдай (органическое земледелие) къайда ишлемишда.

"Инвесторри чаз чехи, гележег авай ва, лагъайтIа жеда, вичиз гъич тешпигъ авачир проект теклифнава", - кьейдна Фарид Агъмедова ва инвесторрин, гъакни Дагъустандин хуьруьн майишатдин министрстводин тIварчилахъ чухсагълдин гафар лагъана.

"Хуьруьн майишат чи райондин яшайишдинни экономикадин кьилин хел я ва инвесторри и хилера такъатар серф авун неинки са чун, гъакни инвесторар чеб патални гележег авай кар я", - кьейдна райондин кьили.

И гуьруьшда гъакни райондин кьилин сад лагъай заместитель Фейрудин Рагимханова ва хуьруьн майишатдин отделдин начальник Артур Гъажиевани иштиракна.

Еридикъ кьимет гана

"Россельхозцентр" ФГБУ-дин Дагъустан Республикада авай филиалди тумарин ва канвай чилера экъечIнавай кьацарин ери ахтармишунин ва абуруз кьимет гунин серенжемар кьиле тухвана акъалтарнава, хабар гузва идарадин пресс-кьуллугъди.

"Санлай кьачурла, филиалдин кьуллугъчийри республикадин 13 районда авай 35 майишатда канвай чилерин гьал ахтармишна.

Абурун арада Къизляр, Ногъай, Хасавюрт, Бабаюрт, Къизилюрт, Дербент, Къаякент, Буйнакский, Казбек, Сулейман-Стальский, Гуниб, Сергокьала, Къайтагъ районар ава", - хабар гузва малуматда.

Россельхозцентради гъар йисуз тахминан 11 агъзур гектар чилера канвай кьуьл, мух ва прунз экъечIзавай жуьре ва и культурайрин тумарин ери лайихлуди ятIа, абуру чпин сортарин истемешунриз жаваб гузватIа ахтармишзава.

Техил кIватIзава

Мегъарамдхуьруьн районда техилдин бегьер кIватIунин кIвалахар худда кьиле физва, хабар гузва райондин информациядин кьуллугъди. Бегьер кIватIунин райондин вири жуьредин майишатра агротехникадин жигъетдай виридалайни кьулай вахтунда эгечIнава ва планда фикирда кьунвай тегьерда кьиле физва. Муниципальный райондин

хуьруьн майишатдин отделдин эхиримжи делилралди, техилдин бегьер 800 гектар чилин майданрай кIватIдайвал я, 450 гектарда и кIвалах кьилиз акъудна куь-

тягънава. Юкъван бегьерлувал са гектардай 21-23 центнердиз барабар я. Зулун магъсулар кIватIунин ва алафар гъазурунин кIвалахар районда давам жезва.

Техил кIватIунал махсус техника желбнава. Сифте техил кIватIзава, ахпа ам ратIрал

хутахзава. Анал лагъайтIа, еридикъ килигна, жуьреба-жуьре шешелтра твазва. Гъялуни нетижада техил зирзирдикай мишзава, кьурурзава ва гъамбарханадиз рекъе твазва. Бегьер вахчунин карда райондин зегъметчийри активнидаказ иштиракзава.

Къейдзавайвал, райондин экономикадин кар алай хел тир хуьруьн майишат виликди тухунин ва ам мадни нетижалуди хъунин месъладиз муниципалитетдин руководстводи кьетIен фикир гузва.

Дагъвийриз куьмек гуда

Жасмина САИДОВА

"Дагъустан Республикадин дагълух мулкар яшайишдинни экономикадин рекъерай виликди тухун" госпрограммада алай йис патал кьалурнавай серенжемар кьилиз акъудун патал РД-дин бюджетдай 70 миллион манат чара авун фикирда кьунва.

Идакай 15-июлдиз РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министерствода кьиле фейи совещанидал министр Гъажии Султанова хабар гана.

Госпрограмма Дагъустан Республикадин Гьукуматди 2020-йисан 18-февралдиз кьабулай кьарардалди тестикъарнава. Ам кьуд йисан вахтунда, яни 2024-йисалди кьилиз акъудун лазим я. Вири и вахтунда программа патал республикадин бюджетдай 500 миллион манат чара авун фикирда кьунва. Идалайни гъейри, 688 миллион манат бюджетдилай кьерехдай тир чешмейрай желбдайвал я.

Экономикадин министрдин гафаралди, и программадин сергъятра аваз алай йисуз дагълух мулкар виликди тухунин карда ирид рекъий куьмек гуда. Абурукай кьуд рекъий 50 процентдив агакьна субсидияр кардик кутун фикирда кьунва. Кьилди кьачуртIа, тIимил гужлувал авай гъялдай тадаракар ва алатар маса кьачуниз, гъевчи жуьредин теплицаяр эцигуниз, тIимил кьадаар емишар ва майваяр гъакьдай гъамбарханаяр тукьлуьруниз, куьмекдин хуси майишатри гъевчи жуьредин хуьруьн майишатдин техника маса кьачуниз ийизвай харжийрин 50 процент субсидияр яз вахчуз жеда.

Совещанида иштиракIа РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай сурьсетдин министрдин заместитель Шарип Шарипова гъисабзавайвал, теклифнавай серенжемар алай вахтунда герекбур ва гуьзлемешзавайбуру я, гъикI лагъайтIа, чехи пай рекъерай хуьруьн майишатдин сурьсет гъасилзавайбуруз алай вахтунда кардик квай программарин сергъятра аваз куьмекар гузвач.

Ада гъисабзавайвал, куьмекдин хуси майишатри гъевчи жуьредин техника, дагълара гегъеншдаказ ишлемишзавай бензиндин ва мотокозилкаяр, чил гъялдай гъевчи фрезар ва маса жуьредин тадаракар маса кьачуниз ийизвай харжийрин са паюниз субсидияр гун еке итиж авуниз лайихлу кар я. Идалайни гъейри, государстводин патай ийизвай еке куьмекдин гъисабдай емишар ва майваяр хуьдай гъевчи жуьредин гъамбарханаяр эцигиз хъунни шадвал кутадай кар я, гъикI лагъайтIа, абурухъ республикада еке игътияж ава.

Программатик кутунвай серенжемарикай рахадайла, Гъажии Султанова кьейд авурвал, "Экономикадин асул комплексар фикирда кьунва, Дагъустан Республикадин дагълух мулкара яшайишдинни экономикадин жигъетдай авай гъалар ахтармишун ва абурухъ экономикадин жигъетдай авай мумкинвилер тайнарун" месъладай илимдинни ахтармишунин кIвалахар кьиле тухун патал грант чара авун фикирда кьунва.

Министрди алава хуьвурвал, государстводин программадин сергъятра аваз кьиле тухун фикирда кьунвай серенжемарин сиягъ гегъеншарнава ва абуру асул гъисабдай цийи производствояр арадал гъуниз талукъ проектриз куьмек гунихъ элкъурнава.

Муьгьудин Девлетханован - 95 йис

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Дуьз лугьуда, инсан несилрин рикел аламай къван девирда кьенвач. И мукьвара районцентралдин ял ядай багда ракьиник куьсридал ацукьнавай агьсакалри, рагьметлу **ДЕВЛЕТХАНОВ Муьгьудин Зейнединовичахь** галаз къвалахай ксарин, ам рикел хизвай. Ам диде-диз хьайидалай инихь 95 йис тамам жезва. М.Девлетханов зурба карчи, тешкилатчи, ватанперес тир. Районэглийри рикел хизвайвал, Муьгьудин халудилай инихь чи рекьерин къайгударвал рикивай авур регьбер, гьайиф хьй, рекьерин карханада (ДЭП-4) мад хьанач.

Ахцегьрин 1-нумрадин юкьван школа, 1949-йисуз Грозныйдин автодорожный техникум агалкунралди куьтягна, пешекарвилдин юкьван образование кьачур зегьметкеш жегил райондин ДЭУ-диз (дорожно-эксплуатационное управление) проабвиле рекье хтуна. Са вацралай ам, алакьунриз килигна, инженер-механиквилдин куьллуьгдал хьажна. 1950-1959-йисара рекьер, хуьлер

тварар алай чурариз машиндин рекьер акьудна. 1968-1969-йисара чепиви Жарлатла "ДТ-75" трактордалди Гьуьгьезрин, Усуррин хуьрериз рекьер тукьлуьрна.

1972-йисуз Къалажух хуьруьз рехь авуна. 1975-йисуз Мискисарин тик чкаяр акьудна ва ик мад. А макьамда Мегьарамдхуьруьн райондин Муьгьвергандин хуьруьв къван мензилар чи райондин рекьерин участокди идара ийизвай. А рагьмет-

абуроз алакьдай гьуьрметар ийиз алахьдай. Душманар лагьайтла, - рекьер къаз, дар ийиз, абуроз къайгь-усузвилелди ятар тваз алахьзавай. Ахтинбуруз ада гьич инсафдачир. Гила хуси нефс патал рекьер къун, дар авун адетдиз элкьезва. Ихьтин тахсиркарвилериз Муьгьудин Зейнединовича ерли рехь гудачир.

Ширинбег ИСМАИЛОВ, райондин рекьерин участокда 40 йисуз къвалахай тежрибалу устлар. - Эвелни-эвел вичивай, ахпа гьилик квай вири коллективдивай къевиз истемишунардай, гьахь гвай, зегьметчи инсандин къадир авай, гьа са вахтунда пара мергьяматлу регьбер тир Муьгьудин Зейнединович. Цийиз къвалахал атанвай кас меслятдалди вердишариз, тербияламишиз алахьдай, гьиллебар зар "куьне члуру чешне къалурзава" лугьуз, къвалахдикай азаддай. Мугьулатдин кьамал муьгь эцигдайла, ктадзавай бетондиз пилпрудсин къатл гадарна лугьуз, ада са фяледи "строгий выговор" гайивал рикелай алатдач.

Къурукала Ахцегь вацралай чарх алай бетондин зурба муьгь

Адан рекьерикай къени хийир къачузва

тукьлуьрунин, муькьвер эцигунин рекьий прораб, инженер ва дагьларини абурун ценерив гвай райондин рекьерин участокдин заведующий яз, Муьгьудина Дагьустандинни Чечнядин бязи района гьакьисагьвилелди зегьмет члуьгзава.

1959-йисан мартдай 1986-йисан мартдалди, яни лайихлу пенсиядиз экьечидалди, М.Девлетханова райондин доротделдин начальнивилдин жавабдар везифар намуслувиелди тамамарна. Тербиялу чьехи хизандин кьил, са шумуд йисуз "Соцсоревнованидин гьалибчи", "9-пятилеткадин зарбачи" лишанринни са жерге гьуьрметдин грамотайрин ва "Зегьметдин ветеран" медалдин сагиб тир адан тварни крар несилрин рикера гьамшалугь яз амукьда.

Чидайбуру ингье адакай вуч лугьузватла.

Шефи МЕЙЛАНОВ, зегьметдин ветеран. - Рехь-хвал тукьлуьрайдаз, са тар арадал гьайидаз абуркай инсанри менфят къачузмай къван гагда суваб жезва. Сувабрин жигьетдай зи дуст Муьгьудин гзаф бахтлу кас хьана: низ чида ада гьикьван рекьер тукьлуьнатла, муькьвер ва майишатдин маса имаратар эцигнатла! Месела, гьар сеферда Къурукалал, чархун муькьвелай элячна, гьамамдиз къведайла, за адаз рагьмет гьизва. Ик, агьа дуньядиз фейидалай куьлуьхьни ада вафалувилелди жематдиз куьллуьгзава.

Тажидин САРДАРОВ, зегьметдин ветеран, тежрибалу бульдозерист. - Муьгьудинан карчивилдин алакьунар заз ада Грарин хуьруьн рекьел куьгьнедан патав къванерикай чархун цийи муьгь эцигдайла чир хьана. Гьуьгьунлай, 1961-йисуз, ада зун доротделдин бульдозериствиле къабулайла Смуьгулиз гьеле машиндин рехь авачир, ламни балкан тир анихь галай вири хуьрерин улакь. А касдин гьузчивилик кваз чна 4-5 йисуз Смуьгулиз рехь атлана, Хинерин дерада 3-4 муьгь эцигна. 1964-1965-йисара Агьасиеван тварунихь галай колхоздин (председатель Мисиев Мегьамедагьа) Цлакв, Таргьам

лудан инсанвилдин къилихрикай пара крар рикел хиз жеда. Анжах са кар лугьун: карханадин механик заторризни фялейриз пул таганмаз, ада вичи мажиб къачудачир.

Абас МЕГЬАМЕДОВ, механик затор, зегьметдин ветеран. - Пара йисара чна Муьгьудинан гьилик къвалахна. Адан къилихар заз лап хьсандиз чида. Ам гьахь гвай, къунвай рекьел-къастунал кьели кас тир. Чьехибурун вилик ялтахвал авунни гьич хас тушир. Гьавилай вилик-къилик квайбуру, цаз алаз акваз, ам гусударстводин чьехи шабагьралди къейднач. Са сеферда йисан эхирра Муьгьудиназ республикадин рекьерин къилин управленидай зеврайла, чна фикирна хьй, зегьметдин агалкьунрай адаз орден гуда. "Хьсан къвалахдай абуроз заз чухсагьул лугьудай хьиз авай. Акси яз, пулдин такьатар кьенятнава лагьана, туьнбуьгарна. Гьа са вахтунда артухни алаз авунвай крар акваз къанзавач", - хьел кваз хтана ахкъатнай. Ватандихь рикл кузвай халис регьбер яз, ада мумкин тир чкадал кьенятзавай бязи такьатар чарасуз тир рекьер гуьнгунуьн хьуниз серфдай. Гьавилай, гила авай гьалдилай тафаватлу яз, райондин вири рекьер хьсан къайдадик квай. Амма зегьмет къачузвай пешекардин гьисабдай ада са вуч ятлани кьенятна чаз акунач. Гьакьисагьвилелди зегьмет члуьгзавай механизаторринни устларин вацран мажиб вичин, яни райондин ПДУ-дин начальнидин, мажибдилай гьамиша хейлин артух тир.

Велидин ЧУБАНОВ, виликан "Заря" совхоздин механик затор, зегьметдин ветеран (рагьметдиз фенва). - А макьамда рекьер тукьлуьрунин жигьетдай гьар са майишатдиз, авай техникадиз килигна, вацран план авай. Са сеферда совещанидал планар ацуриз тежесвай майишатрин руководителриз ада "Заря" совхоздин директор Къардашавай вацран план кьве юкьуз ацуриз хьайила, кьевай вацра вучиз жедач?!" лугьуз, тукьметарнай. Халисан зегьметкешар тир Девлетханован дустар ва вични

эцигдайла, фялейрив гьар са къван чуьхуз таза, ам датлана кьилел жедай. Гьавилай адан регьбервилек кваз эцигай муькьвер мягькемдаказ акьвазнава. Къейд ийин, къилин устлар хиниви Къиличхан яз эцигай бетондин чархун хьтин муьгь (адан яргьвилел 24 метр ала) Дагьустанда мад авач. Лазим атай чьавуз, дагь хьиз, вичин коллективдин далудихь акьваздай хва тир Муьгьудин. Месела, 1970-йисарин эхирра гьуьр кьит хьанвайла, касди Дербентдиз пар члуьгвадай машин ракуьрна, гьуьрер хкидай ва вири коллективдин къвалерихь гьуьрерин чувалар ахвудиз тадай. Зегьметчи коллектив тупламишунин, гьевесламишунин мураддалди чна вири суварар чьехидини кьиле аваз пара гьуьрметлувилелди, шадвилелди къейддай.

Муьгьудин Зейнединовичахь галаз зани са береда санал къвалахна, ам мукьувай чир хьана. И жигьетдай кьве келима. 1976-йисан июль. Усугьчайдин патав рекьерин отделдин векилри гьамиша ацахьзавай чкадикай рехь гегьеншарун патал, кьве метр дерин къаткай тлеквер ягьиз, хьиткьинаруна ийизвай. Клуьд лагьай классдилай куьлуьхь гатун каникулриз ими Сабиран теклифдалди зани рекьин устларихьни фялейрив галаз гьана къвалахзавай. Нубатдин гужлу хьиткьинунин нетижда рекьин кьерехьдив-къвалак вичел "Кердедин памятник" твар акьалтай клунт гумукьна. Фялейрикай сада зарафат кваз яни, рикивай яни "чан Муьгьудин халу, мягькемдиз акьвазнавай а клунт Кердедин памятник яз тур ман" лагьана.

Гьа макьамда чяхь галаз къвалахзавай усугьчайви Керде, бейниван хьтин яшлу итим, гьа рекьерихь гелкьезвавай фяле тир. "Квез гьакл къанзаватла, амукьрай, ацахь тахуртла, мумкин тир хата-баладикай хуьдай жугьун - лишан жеда", - разивалнай ада. Ингье а чавалай инихь 43 йис алатнава, Кердени фадлай рагьметдиз фенва. Амма а клунт, гьа макьамда рехь авур ксар рикел хкидай къетлен памятник яз, къени мягькемдаказ акьвазнава...

Вун я чаз чирайди

Гьажо КЪАЗИЕВ

Пагь, аял вахтар! Кьуьзуь хьанватлани, къун рикелай алатдач хьй, алатдач: юлдашрихь галаз санал тлуьр тутар, члуру ичер, кичикар, инияр, "тегьри" чуьхверар, хутар, чумалар, шалвардин кикер кутлунна, вацлай кьур къван балугьар, Литен дагьдин къайи булахрин стлар...

Аял вахтара аялрин пеше гатун вахтунда гьа ихьтин крар жедай. Гьелбетда, къвализ гудай куьмекарни рикелай ракурдачир. Амма, гьикьван четинвилер гьалтзавайтлани, келун сад лагьай чкадал кел хьийидай. Зарафат тушир, гьар юкьуз, кьуьд-гад талгьана пуд километр мензил атлун чарасуз тир. Гьакл ятлани, вири четинвилериз дурум гудай. Гьа йисарин вири гадайри 8-10-классар акьалтарна, гьар сада рикл алай пеше кьачун патал келунар давамарна. Гьахьтин вири четинвилериз дурум гана, мурадлив агакьайбурукай сад вичин ери-бине Ивигрин хуьряй тир Мирзабегов Амираслан Гьемзебегович хьана.

Виликан Кьасумхуьруьн, гилан Сулайман-Стальский райондик акатзавай Ивигрин хуьре сифтегьан школа авай. Ам акьалтларайла, муьжуд лагьай класс - Вино Арагьрин муьжуд йисан школада, 10-класс Хутаргьрин школада кел хьийидай. Зарафат тушир, гьар юкьуз, кьуьд-гад талгьана пуд километр мензил атлун чарасуз тир. Гьакл ятлани, вири четинвилериз дурум гудай. Гьа йисарин вири гадайри 8-10-классар акьалтарна, гьар сада рикл алай пеше кьачун патал келунар давамарна. Гьахьтин вири четинвилериз дурум гана, мурадлив агакьайбурукай сад вичин ери-бине Ивигрин хуьряй тир Мирзабегов Амираслан Гьемзебегович хьана.

Зи рикел алама, 1966-йисуз Хутаргьрин хуьре 10-класс акьалтарна, Дагьустандин В.И.Ленинан тварунихь галай университетдин урус члалан факультетдик экьечидайла, Амираслана 25 (эхь, 25, зун гьалатл туш) сочинение пунктуациядин вири лишанарни кваз хуралай чирнавай, адахь гьахьтин зигьин авай. Ам гьа йисуз университетдин 1-курсунин студентни хьана. Гьа келдай йисарани ам вичин мажбури тир келунрилай гьейри, алава литература, иллаки классикар келунал машгул жедай, гьамиша гьеле таб аваз аквадай. Амирасланкай келдай йисара, чешнелу студент хьиз, университетдин общественный уьмуьрда иштиракзавай зарбачини хьана.

Йисар, тади кваз авахьзавай Самур вацлун яд хьиз, акваз-такваз акьатна. 1971-йисуз халисан пешекар хьана, яру дипломдалди вуз акьалтарна, накьан студент халисан муаллим яз, Агьул райондин Чирагьрин хуьруьн юкьван школадиз рекье туна. Зегьметдин сифте къадамар гьана кьачуна. Гьелбетда, маса района къвалахун са акьван регьят тушир, хизанни галаз хьайила. Амираслан Гьемзебеговича Агьул райондин Чирагьа, Ричлада, Хорежа саки ругуд йисуз акьалтзавай жегьил несилриз урус члаланни литературадин сирер чирна, абур урусин классикрихь галаз мукьувай танишарна, вичин алакьунар тестикарна. Адан бегьерлу зегьметди гьам муаллимрин, гьамни аялрин диде-бубайрин патай гьуьрметни авторитет къазанимишна, школайрин тарихда вичин гел туна.

Мисалди лугьудайвал, гьикьван мугьманвиле хьайитлани, жуван хайи къвале хьсан я. Амираслан Гьемзебеговични, къвале авай вичин диде Бажиханум ва буба Гьемзебег куьмек герекзавайбуру хьуниз килигна, Цийихуьруьз хтуниз мажбуру хьана. Гьар юкьуз физ-хквез, Эминхуьруьн юкьван школада къвалахал акьвазна. Ам 1986-йисуз гила вичин макан хьанвай Цийихуьруьз хтана, гьана юкьван школада вичин пешедай къвалах давамарна. Амма 1999-йисуз, сагьламвилез килигна, къвалах акьвазаруни мажбуру хьана.

Амираслан Гьемзебегович "Дагьустандин образованидин отличник" лагьай тварциз, "Социалистический акьажунрин зарбачи" знакдиз, "Зегьметдин ветеран" медалдиз ва цудради гьуьрметдин грамотайриз лайихлу хьана. Ада вичи лугьузва: "Заз жува тарс гайи аялрин, гила къвалин-къан иесийрин, абурун диде-бубайрин патай лугьузвай чухсагьулдин келимаяр виридалайни багьа савкъат яз аквазва. Чна садрани шабагьар, дамахар патал къвалахайд туш, чна чи пак тир буржи я намуслудакз кьиле тухвайди".

Амираслан Гьемзебеговичан куьллуьгда гьамиша вичин уьмуьрдин юлдаш, математикадин муаллим, тарифлу пешекар, Россиядин Федерациядин умуми образованидин Гьуьрметлу работник Зиядат Къурбановна акьвазнаваз хьана, укьлуь - цуру абур куьведани санал дадмишна, санал кьуьн-кьуьневаз уьмуьрдин четин рекьерай экьечина, чпин мурадлив агакьна. Гила абур чпин лап багьа девлет - хтулар санал тербияламишзава.

Абуру чешнелу хизан арадал гьана, са гадани кьве руш тербияламишна, шегьре рекьел акьудна. Гада Абрека ДГУ-дин экономикадин факультет акьалтарна, Кьасумхуьрел коммерциядин банкуна, Тагьирхуьруьн-Къазмайрал алай таможнядал, налоговый инспекцияда къвалахна. Бадедин твар алай руш Жавагьира ДГПУ яру дипломдалди куьтягна, Махачкъалада къвалахзава. Гьевечли руш Зульфийади, ДГУ-дин экономикадин факультет яру дипломдалди акьалтарна, 2006-йисуз Волгоградда экономикадин илимрин кандидатвилдин твар къачуна, Махачкъалада къвалахзава. Гьар са диде-бубадин мурад чпин веледар бахтлу хьун, рикле авай мурадлив агакьарун, жематдиз вафалуь бур хьун я. Амираслан Гьемзебеговичани адан уьмуьрдин юлдаш Зиядат Къурбановнади чпин веледар мурадлив агакьарун патал вири чалишмишвилер авуна. Им бес дамагдай кар тушни!

Сардар АБИЛ

* * *

...Нисинин тлуьн недай вахт хьанвай. Кваллиз хъфиз конторадай экъечлай Абидан вилик са жегил гада акъатна. Адан гиле, винелай суфра вегъена, клевнавай себет авай.

- Халу, квалле гъазурнавай чими пирожок ава. Къачу ман! - тавакху ийизвай къайдада ам Абидаз килигна.

- Пирожокрин къене вуч авайди я? - хабар къуна Абидан.

- Картоффар, - жегилди себетдин винел алай лацу суфрадин са пилп хажна. Чими пирожокрин тямлу ни акъатна. Абидан иштгъ ачух хъана.

- Картоф къене авай пирожокрал зи рик алайди ваз гьик чир хъана?

- Абурал зи рикни алайди я, халу.

- Къуд пирожок це, - Абидан, жибиндай акъудна, жегилдив пул вугана.

- Халу, аз геле элкьурна вахкудай пул хьанвай. Квев куьлуь пул гвачни? - гада Абидан гайи вад виш манатдиз килигиз акъвазна.

- Амайди ваз гьалал хьурай, хтул, - пирожок авачуна, Абидан кваллиз хъфена...

* * *

- Рекъерай таниш туширбурувай пирожок къачун тавуртла, квалле хуьрек авачирни? - Зи кайвани Фатимат, пирожок авачуна, тажуб хъана.

- Вуна гъазурай хуьрек аз виридалай ширин я, Клуьлут! Абуркай къевзвай атирлу ни акурла, завай къачун тавуна акъвазиз хъанач. Ахпа, вичин зегметдалди къев кепек къазанмишиз алахънавай, пирожок авачуна, тажуб хъана.

Пирожок

- Ибурукай, дугьриданни, тямлу ни къевз-ва. Рикливай зегмет члугуна, картофдик эфетарни кутуна, михивилелди гъазурнавай бур тирди чир жезва, - Фатимата са пирожок къев патал пайна, са пад Абидаз гана.

- Гьа вуна хьиз гъазурнавани, Клуьлут? - Дуьз я, тямдизни хъсанзава, - Фатимата пирожокдиз клас яна.

Абидан и жегилдивай мад са шумуд сеферда пирожок къачуна. Са сеферда гьалтайла, ада Абидаз гайи пирожокрин пул къачуна.

- Халу, вуна гъар сеферда аз хатурзава. И сеферда аз ваз гъурметда, - жегилди Абидан пул авай гил кьулухъ авуна.

- Чухсагъул, хтул. "Жува авур хатур рикелай алуд, жува авур хатур садрани рикелай алудмир" - им бубайрин мисал я. И сеферда аз гузвай пул ваз туш. Ам пирожок гъазурнавай касдив вахце. Заз гзаф бегенмиш хъанва лагъ, - Абидан себетдин винел пул вегъена, вичин рехъ давамарна. Абидан ам мад тахкуна къвед-пуд ийс къван алатна...

* * *

Са юкьуз Абидан кабинетдиз къев жегил атана. Садан ухшарар таниш бур тир.

- Халу, аз машиндин доверенность кланзава. И бур чи документар я, - жегилрикай сада Абидан документар авай гьил яргъи авуна. Документри килигна, дуьзвал ахтармишна, Абидан секретардиз доверенность гъазурдай ташуругъ гана.

- Халу, ваз зун чир хъаначни? - таниш клалубар авай жегил, чина хъвер аваз, Абидан галаз рахана.

- Дуьз лагъайтла, ухшарар таниш бур я, амма фикридиз вуж ятла къевзвач, халудин. Лагъ, вун вуж ятла...

- Зи твар Мурад я. Вуна завай гьамиша пирожок къачудайди тир. Са шумуд сеферда вуна завай элкьурна вахкудай пулни вахчурди туш. Вуна авур хатурар зи рикел алама... Ваз чухсагъул! Гьа вахтунда чун гзаф кесиб яшамиз жезвайди тир. Алверчивал аз гьа пирожок авачуна гунилай башламышайди я. Къе захъ зи хусу, акъван чехиди туштлани, туквен ава. Ингъе, акъван багъа туштлани, машинни къачуна...

- Аферин, хтул! Зегметди инсандан абур гьидан. Вахъ генани зурба агалкьунар

хьурай! Къачунвай машин ваз мубаракрай! Ваз рекъера гьамиша къацу экв курай! Машин мукъаятдиз гьала...

- Чухсагъул, халу. Куьн хьтин халуяр сагърай! Квез яргъи уьмуьрар гурай! Зани бадеди ви "Къев дидедин хва" ктаб клелна. Чаз гзаф бегенмиш хъана.

- Квез ам гьинай гьатна? - Чидач. Бадедиз са ни ятлани гьайиди тир... Халу, захъ са тлалубун мад ава...

- Вун чи кваллиз атана кланзава...

- Кваллиз? Вун паталди?

- Ам Саимат бадедин тлалубун я. Адахъ ваз лугъудай гафар ава.

- Гъазурна кланзавай документ авайди ятла, иниз атун лазим къведа, хтул. Вахъ гила улакьни хъанва, цийи машинда ацукьарна, баде иниз гьаш.

- Халу, адавай къевз жезвайди туш. Вун лазим ятла, аз лагъанач, анжах вун галаз хъша лагъана. Квал акъван яргъа авайди туш. Яхдиз физ жезвайди вад декьикъа я.

- Завай нисинин перерывдин вахтунда къевз жеда, хтул. Кваллин адрес тур, - Абидан разивал гана...

- Туьн герек туш, хала. Зун ви дердидиз яб гуз атанвайди я, - столдих агуднавай стул кьулухъ авуна, Абидан дишегьлидин къаншарда ацукьна.

- Ваз аз эвериз турди я, бала. Инжикли хъанатла, гьил къачу. Ваз аз дердиниз яб гудай вахт авани?

- Жуван вири дердияр ая, хала. Ваз кландай къван вахт ава, - Абидан дишегьлидик тади кутуна.

- Завай куьчейриз экъечлиз жезвач, тахъайтла, зун ви патав къведай. Заз са дердини ава, ахпа и "Къев дидедин хва" ктабдайни ваз чухсагъул лугъуз кланзава. За ам

на. Гьа ик! йисар фена. Гъар гатун муьглетриз къевз, Мурад аз патав гумукъзавай...

* * *

Агъ, залум уьмуьр! Я чан Аллагъ! Вуна инсандиз, эхда лугъуз, гьикъван гьам-хажалат къалурда? Яраб аз тахсир вуч ятла? За писвал авур касни авайди туш... Вуна инсанриз риклин хер сагъ жедай мумкинвал гузвач хь! Зал мад чулав хабар агакьна: рушни езне яшамиз жезвай квал террористри хьиткъинарна, къведни, завадик акатна, къена. Мурад гьа члавуз аз патав гвай. Цукьуд йиса авай ам аз, набут инсандин, хивез аватна...

- Са юкьуз къуншидин паб, вичи ва вичин юлдашди клелна бегенмиш хъана лугъуз, аз патав и ктаб - "Къев дидедин хва" гваз атана. Ада аз ам клелун меслят къалурна. Клелун анихъ амукьрай, гьич рахадай рик амачир аз къуншидин кефи аз клан хъанач. Зун ктабди гьасятда вичел желбна. Зи рикелай вахт, тлуьн, гиле авай крар вири алатна. Ахварни квахъна, аз ам са шумуд юкьузни йифиз клелна. Бязи чкайрилай ам аз шехъиз-шехъиз, вилерилай накъвар физ-физ, клелна. И ктабди аз къуват гана. Риклин тлалриз, хажалатриз, четинвилериз дурум гудай руьг кутуна. Хтулдин къайгударвал михъиз жуван хивез гъана. Къуншиди хтулдиз къилел кас аламах лугъудай пенсия туькьуриз куьмекна. Мурад гзаф акьуллу, зигьин авай аял я. Адакай аз гьа сифте йикъалай туькьендиз, базардиз ва маса лазим чкайриз физ-хкведай куьмекчи хъана. Ам "диде" лугъуз рахадайла, аз рик акъудна гуз клан жезва. Са юкьуз аз хтулдиз къене картоф тунвай пирожок гъазурна. Сад тлуьна, хтул аз килигиз акъвазна.

- Диде, и пирожок ширин бур я. Са тлимил бур аз школадавай дустариз тухудани? - тлалабна ада.

- Твах, аз мад чрада. Къе хемис югъни я, гьалалвилелди це жуван дустариз, - аз разивал гана. Шоколадай хтай хтулди аз къужадиз пул вегъена.

- Им вуч пул я?

- Ам пирожокрин пул я, диде.

- Я бала, аз ваз дустариз пайиз гайи пирожок авуна пулунихъ маса ганани? - зун перт хъана.

- Ваь, диде. За дустариз гъавайда гайиди я. Чи школадин столовойда маса гузвай-бурулай тямлур я лугъуз, виридаз и бур бегенмиш хъана...

- Чара хъанач. Аялрин тапшуругъ къиллиз акъудна. Пакадин юкьуз аялрин тлалабунар генани гзаф тир. Акъаз-акъаз кваллиз пул къевз эгечина. Са вацралай лазим аз зати къачудай пул кватл хъана...

- Ваз аз патав теклиф авунихъ мад аз метлеб ава, хва. Зун яшар хъанвай кас я. Зун къейила, хтулдиз четинвилер тежедайвал, аз квачихъ галай квалер адаз веси авунин документ туькьуриз кланзава. Лазим къадар пул аз гуда.

- Са четинвални авайди туш, хала. Лазим документ гъазурна, зун аз патав хкведа. Пул лазим туш. За аз пирожок мад неда.

- За аз тухудай бурни гъазурнава, хва. Мурад, кунхядавай чанта гваз хъша, чан бала, - дишегьли хтулдиз килигна. Ам и буйругъдал вил алайди хьиз кунхядиз катна, гиле аз пакет аваз хтана...

* * *

Сагърай лагъана, ракларай экъечлай Абидан, фадлай таниш Алибег гьалтна. Ам и дишегьлидин къунши тир.

- О...о...о. "Къев дидедин хва"! Вун иниз гьик акъатнавайди я? Ша, захъ илиф! - ада шаддиз теклифна, Абидан вичин кваллин раклар къалурна.

- Чухсагъул, Алибег стха. Вахт авач. Мад сеферда хьурай. Заз кваллахал геж жезва, - Абидан гурарай агъуз эвичина. "Къев дидедин хва" ктаб Саимат халадин гиле гьатун Алибеган юлдашдин кваллах тирдан гъавурда Абидан гила акьуна...

Пакадин юкьуз, нисинин тлуьн недай вахт хъана, конторадай экъечлай Абидан вилик, 13-14 йиса авай хьтин гада акъатна. Адан гиле винелай лацу пек вегъена себет авай.

- Халу, квалле гъазурнавай чими пирожок авачуна. Къачу ман! - ам тавакху ийизвай къайдада Абидан вилериз килигиз акъвазна...

Кацериз - девран...

Фазила АБАСОВА

Рагъман дайидин уьгьудикай къуншияр бизар хъанвай. Гьи члавуз гьенел экъечлайтлани, къевзвайди Рагъман дайидин ван тир.

- Я Рагъман дайи, - лагъана эхиз тахъай аз къуншиди, - вуна аз уьгьуь къевз язавайди яни, аз тахъайтла, - текъевз?

- Къевз язавайди тиртла, аз икъван азабни жедачир хь.

- Яь, аз жуваз ахьтин азаб къачунин себеб вуч ятла яраб?

- Ви суалди зун мягътеларна, чан къунши. Ваз акъазва хь, цицибар галай верч кас галачиз салаз ахъайиз жезвач. Кацер алахъна физва. Гьа аз юкьуз кацери цицибар тахъай мисаларда. Ингъе зунни аз къариди цицибарал къаравулвиле акъвазарнава. Белки, фикрзава аз, инсандин ван хъайила, кацер катда, цицибарал къведач. Зунни гъавилляй, акъваз тийиз, уьгьуь ягъуниз мажбур хъанва. Гила кацери уьгьудиз яб гузвач. Зунни къилел алаз-алаз, цицибрикай аз сад физва. Бес гила аз вуч авурай? Къаридин гьунтлуьникай гьиниз фидатлани чизмач...

* * *

"КАЦЕРИЗ - ДЕВРАН..." АГЪВАЛАТДИЗ ЗА БАЯННИ ГУН ХЪИЙИЗВА

Гьам шегъердиз, гьамни хуьруьз, - гьардаз вичин яшамиз хьунин къетневилер ава. Жуван гьенел мал-къара, верч-цицибар хьун хуьруьн яшайишдин къилин шартлани я, гьам мешребни. Эхъ, мал-къара, верч-цицибар хуьдай мумкинвилерни аваз хъанайтла, мад кими зати амайтла...

Верчер хуьн тийизвай хизанар бажагъат аваче. А бур хуьн акъван зегмет алай кар туш. Экуьнахъ ахъай верчер салара, клуф чиле экъуриз, чеб чпиз жеда. Гишин хъайила, твар тлуьна, мад - салара...

Яраб аз жал?! Акл аз хъайила, бес жематдин салара авай сеткайрин клеткаяр вучтин бур хьурай?

Вич лугъумир къван, цицибар галай верчер салариз ахъайдай мумкинвилер амач. Кас къилел алачиз салариз ахъайди цицибарин эхир жезва. Экуьнлай няналди иеси цицибарин къилел хъайила, амай дердияр гьик хьурай? Чара атлай инсанар сеткайрин клеткаяр авунизни мажбур хъанва.

Клеткайрани цицибарин язух тушни мегер?

Иесийри гадарнавай, гишила авай кацерин сан гун мумкин туш. Абурун емни - цицибар...

Кацер гзаф хьунин себебрикай сад аз са бязи хуьрерин агъалийри чпиз бакара текъевзвай кацерни килер къвалла вай хуьрериз ахъаюн я. Чи хуьрелай виниз "Зин-уба" участок ава. Хуьруьвай яргъа аз лугъуз, инсанри ана квалер эцигъавач. Кас квачир чка аз лугъуз, гьа иникай винидихъай къевзвай аз бязи "акьуллуьриз" кацерни килер ахъайдай, гьаклани зирзирбил гадардай хьурт хъанва. Кьил аз ва гьик къурай? Камераяр эцигданни?

Гьа ик! юкьуз клеткайра кармаш хъанвай цицибар нянихъ иесийри, аз хасаратвални авачирдай къуна, демекриз хъязва. Экуьнахъ демекрин рак ахъайла, папарай акъатзавай гьарайрин гьекгийла, Х. Тагъиран "Балашан зиянкар кац" мах затлани туш. Неинки цицибарин, гьакл уьрдегрин, къазарин килер атлана эцигъава. Садбуру енот я, садбуру твар аз лугъуьза. А бур гьик пайда хъанва лагъайтла, таможнядилай суьрсет гьизвай машинрихъ галаз...

Имни, жематар, верч-цицибар хуьн?..

Абидин КАМИЛОВ

Шаир, вунна тариф ая Ватандик...

Тугвалдиз

И вун тир чаз бес тахана амайди,
Гъалибвилдин сувар кьейдиз авайла!
Коронавирус - тугвал лугъуз атайди,
Гила къванни алат вун, нефс ацлайла...

Аллагъди хуьй душмандикай таквадай,
Инсанар терг авунин къаст риклевай.
"Чи члал течир, маса члалал рахадай",
Вун себеб яз кье гзафбур йикьева...

Коронавирус, ви ажални мукъвалла -
Гъазурнава вакцина чи алибри.
Чи сагъламвал хуьз чун рекъин юквалла,
Гъар са тарс къаз чи духтуррин - алибри.

Гила на ваз чара ая, кьей тугвал,
Вахт атанва кьуьл илисдай ви къамал!..

Сувар мубарак

(Медработникрин йикъяз тебрикдин члал)

Квел гъар садал "медработник" твар ала,
"Духтур" лугъур гафунал, эхъ, зар ала.
Жуван кеспид(ин) сагъиб хуьнал кар ала,
Квез пешекарвилдин сувар мубарак!

Югъ-йиф талгъуз, авай халкъдин кьайгъуда,
Куь жафаяр зурба туш ни лугъуда?!
Начагъ касдиз дава-дарман къалурдай,
Зайиф тежер руьгъдин лувар мубарак!

Гиппократан кьинез хуьнлай вафалу
Эхирдалди авач са кар сафалу.
Аллагъдихъ хъиз, акалзава квехъ далу,
Квез пешекарвилдин гъунар мубарак!

И дуьньядал я чун вад (йи)къан мугъманар,
Алахъзавай хуьз ягъ-намус, иманар.
Духтурар, куьн я чи халис лукъманар,
Кьилел ислягъвилдин нуар мубарак!
Квез виридаз кьенин сувар мубарак!

Члал кхьейди Куьре Абид - неве я,
"Медработник" твар, са рагъ хъиз, винева.
"Медицина" - чахъ тамам са уьлквева,
Хизанра - бахт, кьуй куь чанар сагъ хуьрай!
Чи далудихъ куьн са мягъкем дагъ хуьрай!

Дербент шегъер -

Къевар шегъер

(МАНИ ПАТАЛ)

Дербент шегъер - Къевар шегъер, -
Зи илгъамдин лувар шегъер.
Ви халкъарин дуствал, гъурмет,
Машгъур я ви гъунар, шегъер.

ПРИПЕВ:

Дербент шегъер - Къевар шегъер,
Мидаим хуьй ви твар, шегъер.
Стха халкъар са хизан яз
Хъунухъ я ви гъунар, шегъер.

Са пад - дагълар, са падни - гъуьл,
Вун чил хуьдай сенгер хъана...
Зун, гъетрел хъиз, хъанва вал гъуьл,
Сагъ тир агъзур женгер хъана.

Табасаран, лезги, магъул,
Тавли, урус, чувуд, агъул...
Арадаваз гъурмет-хатур,
Кье ви лувак туш гъич сугъул.

Каспи гъуьлуь туькьуннани
Къадим лезги ви твар, шегъер?
Вал гъул тушир дагъви женни,
Шегъерин шагъ - Къевар шегъер!

Мешреб гъанва!..

(Дербентда Стлал Сулейманаз гуьмбет ачухайла, кхьей члал)

Дербент шегъер, адан тегъер акурла,
Аял яз вун ашукъ хъанай бинедай.
Батраквализ, югъди кваллах авурла,
Жагъаначир ваз тухдалди фу недай.

Шегъерди ви илгъамдин цай куькьурнай,
Шаирвилдин бахт ганай ваз гъуцари.

Рекъин тийир жавагъирар туькьурай,
Хкажна твар ирид лагъай цавариз!

Бажарагъди вун дуьньядиз машгъурна,
Дамахваза ви тварцелди невейри.
Ви твар алай гими, шаксуз, акурла,
Кинарзава океанрин лепейри.

Хайи хва яз къазва вун гъар миллетди,
Театрдал, куьчейрал ви твар ала.
Хайи район гала масан тварцлхъ ви,
Эхъ, ви тварцел къизилдикай зар ала!

Асиррилай вун Дербентдиз хтанва -
Ви твар алай театрдин вилик ви,
Постаментдал, буьруьндикай атланвай,
Буйдин гуьмбет хкаж хъанва вилик чи.

Ватан тир вич гъар динрин,
гъар миллетрин,

Вад агъзур йис яш шегъердин тарих я.
Мешреб гъанва шегъердал ви гуьмбетди,
Кье авайди ви гуьмбетдин тариф я!

Ам паталди пулар гайи, эцигай
Кьегъалрини чпин тварар машгъурна.
Разивилив килигзава Сулейман
Кье шегъердиз, аса чиле акурна.

18-май, 2015-йис

Мехъер мубарак!

Алукънава кье фадлай вил алай вахт -
Аватла, лагъ, мад идалай еке бахт:
Кье экияна чи жегилрин квачик тахт,
Квез и шадвал-мехъер-сувар мубарак -
Мугъуьббатдин мягъкем лувар мубарак!

И йикъал кье чи виридан вил алай,
Кьисметдалди Сад Аллагъдин гъил алай.
Чун сагъибар хъанва йикъан вил галай,
Чи жегилриз и шад мехъер мубарак!
Цийи хизан, бахтун эквер мубарак!

Веледар хуьй, жегил чанар сагъ хуьрай,
Уьмуьр - бахтлу, квачик женнет багъ хуьрай!
Диде-буба куь далудихъ дагъ хуьрай!
Гъар са квале шад межлисар, мехъер хуьй,
Цавани - рагъ, кье-кьвед дагъдин лекъер хуьй!

Члал кхьейди Куьре Абид шаир я.
Чар була хъиз, рикъай атай шиир я.
- Вафалу хуьхъ! - чи тлалабун, эмир я.
Лезги халкъди дамагдай са хизан хуьй,
Эсли-Керем хъиз, сад-садаз масан хуьй!

Назани

(МАНИ)

Куьз патарай вегъеда кам,
Гуз таз кьекъевез бедендив чам?
Гьикъван хуьй зун члугъаз ви гъам?
Ачух рикъин сир, Назани.

ПРИПЕВ:

Гарданда аваз назани,
Зи кьаршидиз ша, Назани.
Вун гараллай бубу яни,
Тек жейран хъиз, хаму яни?

Ви бедендин гъар са юзун
Акваз, бейгъал жезва хъи зун.
Заз дуьньядай я вун акун,
Лагъ заз ви фикир, Назани.

Вуч ширин я билбилдин мез,
Къветрен ериш камар вегъез,
Кьекъемир жегил риклер нез,
Чуклуриз атир, Назани.

Я бахтатар хаму жейран,
Гъил-гъилеваз гъалин девран.
Гъайиф физвай уьмуьр жаван,
Вун патай фимир, Назани.

Гьикъ кьалурин ашкъидин тлал,
Рикъ чразвай акадин цлал?
Гьикъван хуьрай вил алаз вал,
На зун ик кумир, Назани.

Риклеваз ви чулав вилер,
Кватлзава за къизилгуьлер.
Агат зав, ачухна гъилер,
Ша заз наз гумир, назани...

Мукаил АГЪМЕДОВ

Жедалди Вахъ къизилдин гафар...

Ришветчи гъаким

Къуллугъдал кас тайиниз жеч,
Пеше адаз шириниз жеч.
За лагъай къван пул таганмаз,
Крар завай къалиниз жеч.

Гайитла пул кье виш агъзур,
Члехи къуллугъ жеда гъазур.
Гъавайда кас тайиниз жеч,
Хкажда твар, ийиз машгъур.

Хкуд жедач и дегъ адет,
Клан хуьналди риклиз, гъелбет.
А жуьреда за кьурла тахт,
Къачудачни бес за ришвет?

Яд чешмедай рагъул хъайла,
Суймиш авун дегъ тлал хъайла,
За гьикъ къачун тийин "гъурмет",
Ширинди тек са пул хъайла?

* * *

Россиядин Игим

Зейнудин Батманован экуь руьгъдиз

Кирийрин там кье я сефил,
Мани лугъуз тежез билбил.
Тебиатдиз даях хъайи,
Хва амачиз хъанва гъафил.

Ина була хъанва рахамач,
Аялар кьезе кьугъвазамач.
Там къанлуьрин мугъ я лугъуз,
Ничхирар кваз аквазамач.

Эверзамач къуна квез твар,
Кьегъалвал гъич жедач инкар.
Ягъ чандилай багъа кьур хва
Зуьгъре гъетрез я барабар!

Куьн веледри гуьзетзама,
Терг авурдаз лянетзава.
Кар несилриз ирс яз тур хва,
Зани квекай суьгъбетзава.

Бед жаллатриз рам тахъай хва,
Квачик кутур гам тахъай хва.
Вафалувал хуьн паталди
Пак ниятри чам тагай хва.

Хуьурезва руьгъ, гъед хъиз цавай,
Я лугъуз цав секин чарпай.
Чахъ, инсанрихъ, бахт хуьн патал,
Элквенай вун кьушраз Хумай.

* * *

Ариф Пашаеваз

Кьиле къвазна гьерекатдин - садвилдин,
Бахтлу уьмуьр хуьн паталди лезгийрихъ.
Тешкилзава мярекатар шадвилдин,
Хвеш багъишиз меркездавай дагъвийриз.

Вине хуьзва ихтиярар миллетдин,
Чиз гъахъвал хуьн ферз кар тирди
Къуръандин,

Гъавилияй квел тажни ала гъурметдин,
Дестек хъанвай ажур гъар са инсандиз.

Месляяр гъялзава тлал-квал алай,
Вафалувал лезги халкъдиз къалуриз.
Алуд хуьвун патал парар чал алай,
Женг члугъазва, гъахъсузвал - къай чуклуриз.

Шарвилдин кьегъал неве тирвилляй
Цай гурлу я руьгъдин къула меркезда.
Къени крар халкъдиз чешне тирвилляй
Жедач рекъиб - камалдин сув эвездай.

Гузватлани чандиз басрух, кутаз кич,
Халкъдин рекъе эцигна чан, игъсан хъиз.
Чилерилай вахчун патал йифен мич
Табни гузва саврухризни тлурфанриз.

Экуь рекъе чам тагай кас кьегъал я,
Сувун клане ярх жедайди марал я.
Бейтерефдив эгъчдайди усал я,
Халкъ пай авун сагъ тежер хер, пис тлал я.

Куьн хътинбур хъанайтла чахъ кье санбар,
Кайибурун жергеда халкъ жедачир.
Къизилдин мугъ аквадачир яз часпар,
Халкъ пай авур "тахсирлу вац!" шедачир.

Ватандикай гурбат хъана, Ариф, квез,
Мад адалай вуч хуьй члехи дертни гъам?
Багърибурувай лугъуз жезмач "илиф" квез,
Мад гъаркьуь хуьй халкъдин рекъе вегъей кам!

Фитнекардиз

Агъ - перемдиз лацу кашаб,
Гунал чулав аквадани?
Куьз ийизва на вун харап,
Терсеба ик рахадани?

Буьгътен - агъу, чулав шир я,
Алтадиз кас къацлурзавай.
Ахъа, агаж ийир жир я,
Чин дегишиз "машгъурзавай".

Гамуникай бес рухдани?
Гуьгъуьл чуьриз, раб сухдани?
Михъи касдин рикъ члухдани?
Дуьз лагъайдаз бес хухдани?

Тум акализ, мийир русвагъ,
Къени кардин сагъиб хуьхъ, кас.
Пине ягъун тушни гунагъ,
Чуру кардай айиб хуьхъ, кас.

* * *

Жанавурриз ухшар...

Суьруьяр хуьн хиве туна ничхиррин,
Лапагар нез, тлал дуьзмишна пехиррин,
Тлуьна, кефи кьумбар, абур хъайила,
Эхир гъана хуьруьн рамаг, нехиррин.

Мад аквазнач ничхир якун дад акур,
Гъарамар нез, фараш хъана, жез "машгъур".
Гуьлле гана туьхуьрайла нефсин цай,
Шад хъана халкъ терг авунал жанавур.

Ухшар хъанва абуруз бязи эмирар,
Артухзавай чилел эчлел, пехирар.
Чир хуьхъ! Артух тлуьр ризкъини гъарам я,
Чилел таз хуьхъ хъсанвилдин аттарар.

Рубаияр

Зун базарда... Физвач ише накъан савда,
Къенин юкъуз тайиннава цийи кьайда.
Кьисметди пай гъиле твазва шабагъ хъиз зи,
Паярикай я зарар жен, я кас файда.

"Гъажи" лугъуз, сафут ала кьилел садан,
Алачлани, стлун Аллагъ риклел адан.
Сад Аллагъдин утагъдикай куьлге кьунва,
Бес руьгъ ми хъи ни хъийиз хуьй чилел адан?

Дад дегиш жеч, гъина, гьикъван тлуьртлани
кьел,
Я кьулухъни элкьуьр жедач ракуьрай хъел.
Гъардахъ вичиз хас тир гъунар, тлал ава,
Жезватлани гагъ гъайбатрал махлуьк мягътел.

Къайда тахъай Урусатда низам жедач?
Ришветчяр акваз, дакъваз хуррам жедач?
Гуьургуь хъанва кьурулушдин цийи
къадакьар,

Гъахълу къанун такунамаз, тларам жедач?
кьел,

Вири цериз лугъузва яд,
Тартибни дад туштлани сад.
Инсанризни лугъузва гъак,
Атир, мурад туштлани сад.

Тамукъайла ихтибарвал пачагъдихъ,
Пакад йикъак кутаз женни умудар?
Агъаз жезмач на "пир" лагъай панагъдихъ,
Куьз бул жезва руьгъдин яван кубутар?

Жедалди вахъ къизилдин гафар,
Хъсан я хуьн гимидин крар.
Герекзавач фарманар, кьарар.
Аквазватла, карди гуз нуар.

Къевезвай несил чалай вине хъайила,
Гъар са карда элдиз чешне хъайила.
Эхиратда чун руьгъ хуьурез шад жеда,
Шехъда руьгъер, кьуьл цана, сил гайила.

Бубади вал эцигай твар дегишналди,
Маса кардив, пешедив жуьв вердишналди,
Гъейри чилел жуван квал,
югъ кьурмишналди,

Бахт дегиш жеч, парар тухуз эзмишналди.

Дарманрин набататар Гъетрен цуьк (матлан)

Хамунин гзаф азарар сагъарунин карда **гъетрен цуьк** ишлемишиз жеда. Адаз лезги члала мад са твар ава - **matlan**. (Урус члалал - **чистотел**).

Ам чи ерийра гзаф гьалтзавай, хъипи цуьквер жедай набатат я.

Матландин мижедик хъсан таъсир ийидай, гзаф азаррин аксина куьмек гудай такъатар ква. Гъакни и набатат кутуна гъазурай цикайни хийир къачуз жезва.

Чир хъун лазим я хьи, матлан асул гьисабдай зегъерлу набатат яз гьисабзава, амма адан дармандин такъатрикай саки вири дуньяда менфят къачузва, иллаки - Азиядин уьлквейра.

Гъетрен цуькведик аскорбиновый, лимондин ва ичерин кислотаяр, каротин, эфирдин ягъ, тлебиатдин антибиотикар ва зегъерлу затларни ква. Адак квай алкалоидрихъ дакур чкайриз, буйвелриз ва микробриз аксивалдай къуват ава.

Ихтилат физвай набататдик тларвал алуддай ва бедендин тукъуьлар тергдай такъатарни ква. Лекъ къайдадик кухтунин, хуьрек цурурдай хуквадинни

ратарин система хъсанарунин, дуркунрин кваллах гунгуьна хтунин карда и набатат ишлемишзава. Мекъивиликди кефсуз хъайи члавузни адакай чара жеда.

Матландин бинедаллаз жуьреба-жуьре дарманар гъазурунал алимар, пешекарар фадлай машгуьл я.

И набатат ишлемишдайла, къадардиз фикир гун, жуваз зарар тагун фикирдай акъудна виже къведат. Кылинди, ам гъихътин дуьшуьшра ва нивай ишлемишиз жедатла, гъа кар пешекардивай хабар къун, адан теклифрал амалун важибуьл я. Къейд авурвал, матлан зегъер квай набатат я, гъавилия ам гъайванрини тлуьниз ишлемишзава.

Чи ватанэгълияр - гъар сана Жавабдарвилелди эгечлайла...

Харьковда яшамаш жезвай **АМИРБЕГОВ Геннадий Жамалдинович** ана лезги диаспорадин вилик-къилик квай векилрикай сад я.

Ам 1955-йисан 6-августдиз Бакуда нафтлагдин промышленностдин къуллугъчидин гзаф аялар авай хизанда дидедиз хъана. 10-классдал къван шегъердин мектебда, гуьгъуьнлай са йисуз Ахцегърин мектебда келна. Адан эсилнесил Докъузпара райондин Миграгърин хуьрий я.

Гъеле университетдик экечдалди ада эцигунринни монтаждин управленида зегъмет члуьгана. Гуьгъуьнлай Украинадин МВД-дин махсус подразделенида къве йи-

суз буржи тамамарна. Харьков шегъерда Горькийдин тварунихъ галай ХГУ-дин тарихдин факультетдин нянин отделенида келна. Студентвилдин девирда ада келунрихъ галаз сад хъиз В.Малышеван тварунихъ галай заводда кваллахни авуна.

1982-йисуз университет куьтягъайдалай къулухъ Геннадий Амирбегаз цийи камар къачудай, пешедин рекъий цийи дережайрихъ фидай мумкинвал хъана. Жегъилзамаз зегъметдин, келунрин къадир, дад чир хъайи ватанэгълиди профтехобразованидин хиле муаллимвиле кваллахиз башламишна. Агалкъунралди преподавателвиле кваллахдив эгечлай Г.Амирбега-

кай са къадар члавайла "Харьковдин областдин эцигунрин технологийрин пешекарвилдин образованидин региональный центр" гъукматдин чирвилер гунин идарадин директор, Украинадин образованидин отличник хъана.

"Инсанрив - ачухдаказ, кардив - жавабдарвилелди, селигъалувилелди" - и келимаяр Геннадий Жамалдиновичан уьмуьрдинни пешекарвилдин девиздиз элкъвенва. Кваллахдин рекъий адахъ жезвай агалкъунар гъа ихътин ерийрихъ галаз алакьалу я.

Алатай йисара ам Украинадин образованидин илимдин министрстводин ва ватандашар кеспидал тайинардай гъукматдин идардин вилик-къилик квай къуллугъчийрин дестедик кваз кваллахдин рекъий Канадада хъана.

Датлана гъерекатдик квай ада азад вахтунда художественный ва пешекарвилдин литература келзава, спортдизни майилвалзава. Хизанда са хва ва къве хтул ава.

Украинада гзаф лезгийр яшамаш жезва. Шад жедай кар ам я хьи, эхиримжи йисара Украинадин гъукматдин телеканалди гъвечи халкъариз, гъа жергедай яз лезгийризни талуьк милли передачаяр гуьзва. Геннадий Жамалдинович Яран суварин йикъара ватанэгълийриз лезги члалал сувар тебрикна.

Адахъ гележегда вичи регъбервал гуьзвай чирвилерин идара мадни вилик тухудай, келзавайбурун чирвилерин ери хкаждай фикир ава. Ватанэгълидихъ гъар са карда агалкъунар хъун чи мурадни я.

Дуньяда

Азербайжандик тахсир кутуна

Сада-садаз цай гунин гьалар акъвазарунин теклифдал амал тавуналди, Азербайжандин терефди йифен береда Эрменистандихъ галаз авай сергъятдал женгинин гъерекатар киле тухвана. Кьилди къачуртла, абуру клуьд сеферда санлай 137 гуьлле ахъайна. Идакай Facebook-да Эрменистандин оборонадин министрстводин пресс-секретарь Ш.Степаняна хъена.

"19-20-июлдин йифен вахтунда Эрменистандинни Азербайжандин часпардал са къадарда секинвал арадал хтанвай", - къейдна Степаняна. Гъа са вахтунда ада баришугъвилдин меслят члурунай Азербайжандик тахсир кутуна. Адан гафаралди, Азербайжандин терефди Чамбарак хуьруьн муькуьв гвай эрменийрин армиядин даяхдин пунктариз АГС-17 гранатометдай цай гана. Жаваб яз, эрменийрини гуьлле хгункиди азербайжанвийр гъерекат акъвазаруниз мажбуьр хъана.

Къейд ийин, Эрменистандинни Азербайжандин сергъятдал женгер 12-июлдилай башламишна. Къве терефдини сада-садак агъалияр яшамаш жезвай чкайриз гуьлле гунай тахсир кутазава. Авай делилрал асаслу яз, ягъунрин нетижада Эрменистандин 4 военный кьена. Азербайжанвийри 12 военный ва са ислягъ уьмуьр киле тухузвай агъали къейидакай хабар гана.

Амуьк тавун мумкин я

Украинадин реформайрин милли советдин комитетдин кьил Михаил Саакашвилиди бязи чиновникар себеб яз уьлкве амуьк тавунин къурхулувилик акатун мумкин тирди малумарна. Сиясатчиди вичин фикир "Украина 24" каналдай раижна.

Адан фикирдалди, уьлкведа исъята авай гьалар давам хъайитла, ам амуьк тавун мумкин я. Саакашвилиди чкадин гъукматдин тахсир кутазава. Кьилди къачуртла, адан гафаралди, чиновникри гъукматдин бюджетдай такъатар серфзавай "хуси яракьлу къушунар" арадал гъизва.

Коронавирус

22-июлдин делилралди, дуньяда коронавироз акатайбурун къадар 14 959 031-дав агакънава. 616 764 кас кьена, сагъ хъхъайбурун къадар 8 479 847-дав агакънава. Дуньядин 188 уьлкведа чкланвай азар гъеле тамамвилелди яваш хъанвач.

Россияда 789 190 касдик акатнава. Кьенвайбурун къадар 12 745-дав агакънава, сагъ хъхъанвайбурун - 572 053-дав. И делилар 22-июлдиз "Новости" РИА-ди раижна.

Коронавироз акатнавайбурун къадардал гьалтайла, Россия 4-чкадал ала. Виридалайни гзаф США-дин агъалийрик вирус акатнава. Къвед ва пуд лагъай чкайрал Бразилияни Индия ала.

Россия - Туркия

Коронавироздин тлуьгвал себеб яз акъвазарай Россиядинни Туркиядин арада авиациядин алакъаяр 25-июлдиз гуьнгъуна хтун мумкин я. "Лента.ру" чешмеди хабар гуьзайвал, Туркиядин терефди алакъаяр гуьнгъуна гъат хъувун гуьзетзава ва 25-июлдиз бязи рейсер кьилиз акъудун фикирдиз къачунва.

Туркиядин отелрин федерациядин президент С.Чорабатыра малумарайвал, чкадин курортрин отелра хатасузвилдин жигъетдай вири серенжемар къабулнава ва абур мугъманар къабулиз гъазур я. Адан гафаралди, Туркияда туризм вилик финик Россия-ди еке пай кутазава.

Чулав сиягъдик кутуна

США-дин Госдепартаментди Чечнядин кьил Рамзан Къадиров чулав сиягъдик кутунва. "Reuters" чешмеди раижзавайвал, идакай ведомстводин кьил Майк Помпеоди ихтилатна.

Къадироваз США-диз фин къадагъа авунва. Адак гуя инсандин ихтиярар чурна луьгуз, тахсир кутазава.

"Газпром" эвездайвал я

Израилдин гъукматди Европа газдалди таъминардай газопровод арадал гунин гъакъиндай Европада уьлквейрихъ галаз икьар кутлуьнунин разивал къалурна.

"Reuters" чешмеди кхъизвайвал, "Газпромдин" эвездихъ къевезвай Европа гила Израилди газдалди таъминарун мумкин я. Израилдайни Кипрдай Грециядиз, Италиядиз ва Европада маса уьлквейриз газ акъудун патал Средиземный гуьлуьн кланяй турба тухуда. И кар арадал гунин кьимет 6 миллиард евродиз барабар я. Тебии газ 2025-йисуз ахъаюн пландик кутунва.

Къейд ийин, "Газпромди" Европадиз маса гуьзай газдин къадар йисан эвел килерилай 20 процентдин агъуз аватна. Европада газдин гьамбарханаяр ацланвайвилей ана газдин кьимет агъуз аватна, гъавилия "Газпромдиз" ам маса хгун менфятлу яз амуькна.

Гъужум алудна

И йикъара Сириядин ПВО-дин системади Дамаскдин килелай душманри авур гъужум алудна. Идакай Сириядин гъукматдин "САНА" агентстводи хабар гана.

Цавай авур гъужум гъихътинди тиртла, гъадакай тамам делилар раижнавач.

Гуьгъуьл хкаждай няметар

Пегъризчи Т.Арсеньевадин фикирдалди, инсандин гуьгъуьлар хкажуниз куьмекдай суьрсетрик Бразилиядин клерец, устрица, банан, мержемекар ва чулав шоколад акатзава. Пешекарди твар къунвай гъар са няметдик квай хийирдикай ихтилатна.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къез чидани?

Тебиатдин парк

Акурла тажуб жедай, килигуниз лайих авай чкаяр дуньяда гзаф ава. Абуьр вири са гъихътин ятлани къетневилералди тафаватлу жезва.

Аргентинада авай тебиатдин Исчигуаласто паркни аламатдин са чка я. Гъакъикъатдани, и еридин тебиат маса планетадиндаз тешпигъ я.

Аргентинадин Сан-Хуан вилайятдик акатзавай Исчигуаласто уьлкведин тебиат хуьнин къуллугъдин гуьзчивилик ква. Тебиатдин паркунин мулкариз Вацран дерени луьгуьзва. Талампая твар алай милли паркунин сергъятарни кваз, Исчигуаласто вири дуньядин ЮНЕСКО-дин ирсинин сиягъдик ква.

Тебиатдин паркунин майдан 603,7 квадратный километрдилай ибарат я. Са къадар кул-кусар, какту-

сар ва гъвечи тарар экъечизавай анаг асул гьисабдай адетдин къумлухдиз ухшар я. Гъавадал гьалтайлани, анаг къурагъ чка я.

понедельник, 27 июля
РГВК
06.50 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги «Заряжайся!»
08.05 «Здравствуй, мир!»
08.15 «Заряжайся!»
08.50 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф Я, бабушка, Иликко и Илларион»
11.25 «Служа Родине»
11.55 «Годекан» 6+

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Мадный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженемся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).

РОССИЯ 1
09.00 Канал национального вещания «Мугудере» (на агульском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).

НТВ
5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.05 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.10 Давай разведемся! (16+).
10.15 Тест на отцовство. (16+).
12.25 Д/ф «Реальная мистика». (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.10 Д/ф «Тайны великих сказочников». (12+).
8.40 Детектив «Государственный преступник». (12+).
10.40 Д/ф «Павел Кадочников. Затерянный герой». (12+).

ЗВЕЗДА
6.50 Х/ф «Командир корабля».
8.00 Новости дня.
8.15 Х/ф «Командир корабля».
9.10 Т/с «Крещение Руси».
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Крещение Руси».
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Крещение Руси».
13.40 Х/ф «Мальтийский крест». (16+).

вторник, 28 июля
РГВК
06.50 «Заряжайся!»
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!»
08.05 Мультифильм
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Кровавая императрица»
11.30 Т/с «Между двух огней» 13 с.

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Мадный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженемся! (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Турчидаг» (на лакском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).

НТВ
5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.45 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.45 Давай разведемся! (16+).
9.55 Тест на отцовство. (16+).
12.05 Д/ф «Реальная мистика». (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.10 Д/ф «Тайны великих сказочников».
8.45 Х/ф «Приступить к ликвидации». (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с «Она написала убийство». (США). (12+).

ЗВЕЗДА
7.40 Х/ф «Стрелы Робин Гуда».
8.00 Новости дня.
8.15 Х/ф «Стрелы Робин Гуда».
9.40 Т/с «Бомба». (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Бомба». (16+).

среда, 29 июля
РГВК
06.50 «Заряжайся!»
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
08.00 «Заряжайся!»
08.05 Мультифильмы
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Кинг-Конг»
11.10 «Молодежный микс»
11.30 Т/с «Между двух огней» 14 с.

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Мадный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженемся! (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Шолом» (на татарском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).

НТВ
5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.50 Давай разведемся! (16+).
10.00 Тест на отцовство. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.15 Х/ф «Крепкий орешек».
9.50 Х/ф «Неисправимый лун».
11.30 События.
11.50 Т/с «Она написала убийство». (США). (12+).

ЗВЕЗДА
8.00 Новости дня.
8.15 Т/с «Братство десанта». (16+).
8.35 Т/с «Братство десанта». (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Братство десанта». (16+).

четверг, 30 июля
РГВК
06.50 «Заряжайся!»
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
08.00 «Заряжайся!»
08.05 Мультифильм
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Сансет бульвар»
11.30 Т/с «Между двух огней» 15 с.

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Мадный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Шолтавысы» (на ногайском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).

НТВ
5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Лесник. Своя земля». (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.50 Давай разведемся! (16+).
10.00 Тест на отцовство. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.10 Ералаш.
8.20 Х/ф «Испытательный срок».
10.20 Д/ф «Испытание верностью». (12+).

ЗВЕЗДА
8.00 Новости дня.
8.15 Т/с «Братство десанта».
8.35 Т/с «Братство десанта».
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Братство десанта». (16+).

Table with 7 columns: Пятница, 31 июля; РГВК; ПЕРВЫЙ; РОССИЯ 1; НТВ; ДОМАШНИЙ; ТВ-ЦЕНТР; ЗВЕЗДА. Contains TV schedule for Friday, July 31.

Table with 7 columns: Суббота, 1 августа; РГВК; ПЕРВЫЙ; РОССИЯ 1; НТВ; ДОМАШНИЙ; ТВ-ЦЕНТР; ЗВЕЗДА. Contains TV schedule for Saturday, August 1.

Table with 7 columns: Воскресенье, 2 августа; РГВК; ПЕРВЫЙ; РОССИЯ 1; НТВ; ДОМАШНИЙ; ТВ-ЦЕНТР; ЗВЕЗДА. Contains TV schedule for Sunday, August 2.

Table with 7 columns: КУЛЬТУРА 27 июля по 1 августа; ПОНЕДЕЛЬНИК; ВТОРНИК; СРЕДА; ЧЕТВЕРГ; ПЯТНИЦА; СУББОТА; ВОСКРЕСЕНЬЕ; РАДИО. Contains cultural and radio program schedule.

(Эвел-23-28-нумрайра)

93. Ва (рикел гъваш куьне гъакл-ни, эй Бану-Исраил) Чна куь "къинералди мягкемарнавай икърар" къачур вахт (Муса пайгъамбарди гъайи Таверат къабулун патяхъай) ва (куьне икърар члурайла) Чна куь винел Тур дагъ хкажна (ва лагъана): "Къачу куьне кевивилелди Чна кез ракурнавайди (къиле твах дуьздиз) ва яб це куьне (муьтлюьгъ хъухъ)". Абуру лагъана: "Чна яб гана (ви гафариз), ва чна муьтлюьгъсузвална (ви эмир-диз)". Абурув абурун риклера кужумиз тунва (къизилдин) данадиз ибадатун, куфрдиз килигна. Лагъ (вуна абуруз, эй Пайгъамбар): "Лап писди я кез куь иманди эмирзавай кар (пайгъамбарар яна къин, данадиз ибадатун...), эгер куьн иман гъанвайбуру ятла!".

Къуръандин аятрин баянар

94. Лагъ (вуна, эй Пайгъамбар, чпи, Женнет са чпиз жеда лугъуз-вай чувуд дин гъайбуруз): "Эгер Аллагъдин вилик "Эхиримжи Мескен" (Женнет) анжах са кез (къилди) ятла амай инсанар квачиз, клан хъухъ кез (тлалаба кван куьне) къиникъ, эгер куьн гъахъбуру ятла!".

95. Абуру тлалабдач гъич са члавузни, чпин гъилери ("авуна) вилик авурдаз" (чпи авур куфрдиз) килигна. Ва Аллагъдиз хъсан чизва зулумкарар!

96. Ва гъакъикъатда, ваз абур (чувудар) виридалай гзаф къанх инсанар яз жагъида уьмуьрдихъ (абуруз кланзава уьмуьр жезмай къван яр-гъди хъана) ва (гъатта) ширк авурбурулайни (гзаф, яни Женнетдихъ инанмишвал тийизвай мушрикрай-ни артух); абуруз гъар садаз вичиз агъзур йисан уьмуьр хъанайтла кланза-

(КъатI ама)

Къурбанд авунин зурба суваб

Ямин МЕГЪАМЕДОВ

Къурбанд суварин ва адалай гъуьунин пуд юкъуз Аллагъдиз ибадат яз тукъвазвай гъайвариз (деейрикай, калерикай, хиперикай) къурбанд лугъуда. Къурбанд авун мумкинвал авай гъар са мусурман патал члехи сунна кар я (са десте алимри ам важиблу-ди я лугъузва).

И кардиз делел яз Къуръандин аят (108-сура, 2-аят) къалуриз жеда, (мана): "(Гъавилай) капI ая вуна ви Раббидиз (са Адаз) ва (са Адаз вуна) къурбанд гъайванар туклуки (деевар, калер, хипер)".

Гъадисда лагъанва (мана): "Адаман рухвайри Къурбанд суварин юкъуз ийизвай Аллагъдиз виридалай-ни клани амал иви экъичун (гъайван туклун) я..." (Ибн Мажагъ - 3126).

Маса гъадисда къейднава, (мана): "Ни мумкинвал аваз къурбанд авуначтла, къуй ам чи капIдай чкадиз мукъвани тахъурай". (Мугъний - Ибн Къудамасъ - 11-94).

Мад са гъадисда лагъанва, (мана): "Ам куь буба Ибрагъим пайгъамбардин сунна я... ва кез (а гъайвандин сарин) гъар са чларчликай суваб ава". (Агъмад).

1. Къурбанд гъайвандин шар-тлар: гъайван сагъ-саламатди хъун герек я (къеци, буьркъуь, яхун, начагъ, карч ханвай, маса нукъсан квай гъайван виже къедач). Тукъвазвай хипен - са йис (маса мазгъабра зур йис къалурнава), калин - къве йис, дееведин вад йис тамам хъана кланда.

2. Тукъвадай вахт: Къурбанд суварин йикъан пакамаз суварин капI

ва. Ва а карди яргъал (гъич) къакъуд-дач ам (ЦIун) азабдикай - адаз яргъи уьмуьр гана лугъуз: Аллагъдиз акваз-ва эхир абуру вуч амал ийизватла (ва абуруз жаза гуда)!

97. Лагъ (вуна чувуд дин гъайбуруз, Жабраил малаик чпин душман я лагъай, ада вагъй Мугъаммад пай-гъамбардиз гъана лугъуз, ва я а малаикди Аллагъдин патай азаб гъизва лугъуз чпи пайгъамбарар таб яз кър уьмметриз): "Вуж Жибрилаз душман хъанватла, гъакъикъатда, ада авудна-ва ам (Къуръан) ви риклиз Аллагъдин изиндалди, адалай вилик хъайибур (Къуръандилай вилик атай Ктабар) тестикириз, дуьз рекъин регъбервал (Гъакъикъатдихъ рехъ къалурдайди) ва шад хабар яз муьминриз.

98. Вуж Аллагъдиз душман хъанватла (ятла) ва Адан малаикриз, Адан

расулриз, Жибрилаз ва Микаилаз (ни садаз а къедакай душманвалзава, ада муькуьдазни душманвалзава), гъакъикъатда, Аллагъ кафирриз душман я!".

99. Ва гъакъикъатда, Чна (авудна) ракурнава ваз ачух делилар (аятар)", ва кафирвалзава абурухъ анжах фасикъар тирбуру (Аллагъдиз муьтлюьгъвилей экъечинавай-буру).

100. (Бес) гъар сеферда абуру (чувуд дин гъайбуру) агът гайила (икърар кутлунайла) са клалалди (са паюни) абурукай ам "чилел гадарзава-ни" (абуру вири икърарар члуразава)?! Туш! Абурун члехи паюни инанмишвал-завач (Аллагъди Мугъаммад пай-гъамбардиз ракурнавайдахъ)!

"Лезги газетда" диндин пак кхъинар жезва. Гъавилай ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

авурдалай гъуьуьниз гатIунна та къуд лагъай йикъан эхирдалди.

Са дъеве ва я са кал ирид касдин паталай тукIуртIа жеда, са хеб - са касдин. ГъакIни жуван вири хизанрилай (чан аламайбурулайни, къенвайбурулайни) са гъер тукIвадай ихтиярни ава.

Къурбанд ийиз кланзавай кас патал къадагъа я: Зуль-гъижжа вацран сифте цIуд юкъуз чларар, кикер ва бендендикай хам атIун. Гъадисда лагъан-ва, (мана): "Зуль-гъижжадин сифте цIуд юкъуз алуькна кевеай садаз къурбанд тукIваз клан хъайитIа, къуй ада вичин чларарикай ва хамуникай са куьникни къа тауурай". (Муслим). (Тийижиз ва я рикелай фена а кар авуртIа, астагъфир авуна кланда. Нетижжада ийизвай къурбанд дуьздиз жеда). Зуль-гъижжа вацран сад лагъай югъ 22-июль я.

ТукIунин къайда: шариятда къалурнавайвал, къибледихъ элкъурна, дуьа клелна, ният авуна, къурбанд ийи-да. Ахпа пайда: са пай жуваз (къвализ) тада, са пайни садакьа яз гуда. Къурбанд гъайван тукIурдалай къулухъ кикер ва чларар атIудай ихтиярар ава.

Къурбанд авуниз гзаф лайихлувилер, еке менфят ава:

1. Аллагъдиз мукъва хъун; 2. Хизандиз шадвилер ва булвилер; 3. Кесибриз куьмек; 4. Мукъва-къиллийрихъ ва къуншийрихъ галаз алакъаяр хъун ва абур мягкемарун; 5. Аллагъдиз шукур авун.

Гъавилай гъар са мусурман кас гъар йисуз и зурба ибадат къилиз акъудиз алахъна кланда. Чна Аллагъ-Тааладивай Ада чаз и карда куьмек гун ва ам чавай къабулун тлалазава. Амин!

Исламдин эдебар ва ахлакъар

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъай алим

(Эвел - 6-7, 9-12, 14-16, 19-28-нумрайра)

3. Ибн Масъуд асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва, Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз), няни хъайила, лагъана: "Амсайна ва амса аль муьлкъу лиллягъи, валь-гъамду лил-Лягъи, ля илагъа илла ллагъ вагъдагъу ля шарика лагъу, лагъуль-муьлкъу ва лагъуль-гъамду вагъува аля кулли шайгъин къадир. Аллагъумма инни асълука хайра гъазигъи аль-лайлати ва хайра ма баъдагъа, ва агъзуз бика мин шарри гъазигъи аль-лайлати ва шарри ма баъдагъа?. Аллагъумма инни агъзуз бика миналь-касаль ва суьиль-кибари, Аллагъумма инни агъзуз бика мин гъазаби ннари ва гъазаби-ль-къабри" (мана): "Нянин вахтуниз гъахъна чун ва нянин вахтуниз гъахъна (вири) агъавал Аллагъдиз талуьк яз, ва гъамд хъуй Аллагъдиз, авач илагъи Аллагъдилай гъейри, сад я Ам, авач Адаз шерик, Адаз талуьк я агъавал (цесивал) ва са Адаз талуьк я вири гъамд, ва ам гъар са кардал къудрат-лу я. Я Аллагъ, за Вавай тлалазава хийир и йифен ва хийир адалай гъуьуьна авай, ва за жув хуьн тлалазава писвилерикай и йифен ва писвилерикай адалай гъуьуьна авай. Я Аллагъ, за жув хуьн тлалазава кагъулвиле-кай ва къуьзувлин писвилерикай. Я Аллагъ, за жув хуьн тлалазава ЦIун азабдикай, ва сурун азабдикай".

И гъадисдин маса риваятда алава хъувун-ва: "Ва экуьнин вахт алуькайла ада (Пайгъамбарди) (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз), и дуьа лагъана: "Асбагъна ва асбагъна-аль муьлкъу лиллягъ..." (мана): "Экуьнин вахтуниз гъахъна чун ва экуьнин вахтуниз гъахъна (вири) агъавал Аллагъдиз талуьк яз..." (Муслим).

4. Абу-Гъурайра асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва: Абу-Бакр асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) лагъана: "Я расула-Ллагъ (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз)! Бюьрмиша вуна заз гафар, за лугъудайвал экуьнин вахт алуькайла ва нянин вахт алуькайла. (Пайгъамбарди) (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: (мана) "Лагъ: Аллагъумма гIалималь-гъайби ва шлагъадати фатIира ссамавати валь-ардзи, Рабба кулля шайгъин ва маликагъу, ашгъаду алля илагъа илля анта, агъзуз бика мин шарри нафси ва мин шарри шайтIани ва ширкигъи". Ада (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: "Лагъ и дуьа экуьнин вахт алуькайла ва нянин вахт алуькайла ва вун ксудай чкадал ацукъайла) (Тирмизий). (Мана): "Я Аллагъ! Цаварин ва чилин Халикъ, гъайб-кранни ва ашкура кранни (вири) Чизвайди, вири шейэрин Рабби ва Иеси, за шагъидвал-зава: авач илагъи Валай гъейри, за Вавай зун хуьн тлалазава за чандин (нефсинин) писвилерикай ва шейтIандин писвилерикай ва адан (ада эверзавай) ширкдикай".

5. Шаддад ибн Авс асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва: Гъакъикъатда, Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лугъузва: "Саййидуль-истигъфар ан йакъула аль-гIабду: "Аллагъумма анта рабби, ля илагъа илля анта халакътани ва ана гIабдука ва ана гIала гIагъдикъи ва вагидика, мастатIагIту. Агъзуз бика мин шарри ма санагIту, абуьу ляка би нигматика гIалайIа ва абуьу би занби, игъфир лий, фаиннагъу ля ягъфиру аззу-нуба илля анта". Ада (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: "Ни а дуьа лагъайтIа йикъан къилляй инанмиш яз адахъ ва эгер ам а юкъуз къейитIа, няни жедалди, ам Женнетдин эгълийрикай жеда. Ва ни ам лагъайтIа нянриз вич инан-

миш яз адахъ ва эгер ам къейитIа экв жедалди, ам Женнетдин эгълийрикай жеда" (Бухарий). (Гъадисдин мана): "Астагъфир (туба) авунин виридалай къилин (зурба, агъа) дуьа я: "Я, Аллагъ! Вун я зи Рабби, вуна зун халкънава ва зун Ви бенде я, ва зун Ви икърардал (агътдал) ва вяддал завай алакъдай къван ала. За Вавай жув хуьнин куьмек тлалазава за авур кранн писвилерикай, за хиве къазва Ви няметар заз ганвай, ва за хиве къазва зи гунагъар, гъил къачу абурулай, гъакъикъатда, гунагъ багъишламишдайди анжах Вун я!".

6. Абдуллагъ ибн Умар асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) лугъузва: "Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) гъар нянихъ ва я гъар экуьнахъ и дуьаяр гъич садрани турди тушир "Аллагъумма инни асълука аль-гIафията фидунья валь-Ахирегъ, Аллагъумма инни асълука аль-гIафва валь-гIафията фи дини ва дуньяйа ва агъли, ва мали. Аллагъумма ус-тур гIаврати ва амин равгIати, Аллагъумма игъфазни мин байни ядайIа ва мин хальфи ва гIан ямини ва гIан шимали ва мин фавкъи ва агъзуз би гIазаматика ан угътала мин тагъти" (Абу Даууд). (Мана): "Я Аллагъ! Гъакъикъатда, за тлалазава Вавай (заз) (тамам) саламатвал гун и дуьньядани ва Эхиратдани, Я Аллагъ! Гъакъикъатда за Вавай тлалазава афа (гъаф) авун ва (тамам) саламатвал зи диндин, ва дуьньядин (яшайишдин), ва хизанрин, ва малдин (эменнидин) гъакъиндай. Я Аллагъ! Клева (чуьнуьха) зи нукъсанар, авратар (айибар), ва хата-суз ая (зун) зи (вири) къурхувилерикай (хуьх зун кичIдикай, пашманвилекай, къалабулх-дикай). Я Аллагъ! Хуьх Вуна зун зи виликай-ни, зи къулухъайни, зи эрчи патяхъайни, зи чапла патяхъайни, зи винидихъайни, ва за жув хуьнин куьмек тлалазава Ви Члехивилиз (Зурбавилиз) килигна зун зи агъадихъай (кланикай) бейхабардиз къин (чил уьцIена, залзаладик акатна...).

7. Абу-Гъурайра асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва: "Заз ван хъана Аллагъдин Расулди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лугъуз: "Валлагъи, гъакъикъатда, за астагъфир ийизва Аллагъдиз ва туба ийизва Адаз са йикъан къене пудкъанни цIудалай артух сефер (яни Астагъфируллагъа ва атубу илайгъи лугъуз)" (Бухарий).

8. Усман асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва: "Заз ван хъана Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лугъуз (мана): "Гъи (Аллагъдин) бендеди лагъайтIа гъар экуьнахъ ва гъар йифен нянрихъ: "БисмиЛлягъи аллязи ля ядз? урру магIа исмигъи шайгъун филь ардзи ва ля фис-самаи вагъува самигъуль-гIалим (пуд сеферда), адаз са куьнини зарар гудач" (Тирмизий). (Мана): "Аллагъдин тIвар-цIелди (за жув хуьн тлалазава) Вичин тIвар къурла са шейинини зарар гун тийидай, я чилелай я цавай, ва Ам Ван Къедайди, Вири Чидайди я!".

9. Абдуллагъ ибн Абза асгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) хабар гузва: "Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) пакаман вахт алуькайла лугъузвай: (Асбагъна гIалай фитIратиль Ислам ва калимати аль-ихлас ва дини набийи-на Мугъаммадин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) ва милляти абина Ибрагъим - гъанифан муслиман ва ана миналь-мушрикин" (ан-Насаий). (Мана): "Чаз экуьнин вахт алуькна чун Исламдин тIеби-атдал алаз, ва тагъийддин келимадал алаз, ва Ибрагъиман диндал алаз гъаниф яз, мусурман (Аллагъдиз итIаатлуди) яз, ва туш зун ширкзавайбурукай".

(КъатI ама)

Диндин месэлайриз талуьк сулар пайда хъайитIа, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиса 52 сеферда актъазва Газет алакьадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникациярин хиле гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420 Максалаяр редакцияди туькьур хъийизва. Максалайриз рецензияр гузавач ва абур элкъвена вахъузавач. Редакциядинни максалайрин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифнавай матери- алра гъанвай делилрин дуьзвили ва керчек- вилин паталхай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован проспекта, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахъудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 16.40

Газет "Издательство" "Лотос" ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.

Тираж 5048

И лишандик квай материалар гъакъидихъ чапзавайбура я.

Икъван яшар хъанвайбура къелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Чаз кхъизва Дидед члалан къайгъуда

Абдул АШУРАГЪАЕВ,
Дагъустандин лайихлу муаллим, М.Гъажиеван тварунихъ галай премиядин лауреат

"Лезги газет" гъамиша дидед члалан къайгъуда хъана ва исят-дани адаз къанумвал ийизва. Гьикл хъи, ам лезги вири нугъатрин векилар гъавурда акъадай куьре нугъатдин гуьне рахунрин биедаллаз акъатзава. Мадни акл лугъуз жеда хъи, чи милли эдеби-ятдин члалан юкъван тар тир а нугъатдиз газет турни хъана, къалханни.

Акл хъаначиртла, уьлкве чклайдалай къулухъ чи члалан къилел хайи къванерикай ва адал иличиз хъайи чиркин ятарикай члал лазим дунда хуьз хъун намумкин тир. Са шакни алачиз лугъуз жеда хъи, а къвалах коллективдин къилин агалкъун хъана. И фикр-диз къуват яз, чавай "Лезги газетди" члалаз талукъ яз алим-рин, муаллимрин, газетдин векилрин макъалаяр, теклифар, ве-ревирдер, фикрар къалуриз жеда. Члалан гуьрчегвал, фасагъат-вал, къешенгвал, адаз авай халкъдин кланивал мягъкемдиз хуь-нин карда "Лезги газет" къизилдин къадакъдиз элкъевена! Им, гъелбетда, вирида - халкъди, хайи чили, тебиатди, неспри ва члала вичи - дамах ийидай аманат хъиз я. Заз чиз, къве риклин хъана, и фикр инкар ийидай кас жедач...

Ким хъуьрезва

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Комиссия вуж я?

Бахчадай хтай аялди диде-дивай хабар къазва.

- Диде чан, комиссия вуж я?

- Комиссия?

- Эхъ, чан диде. Акъадай гъа-ларай ам гзаф пис халу хъинди я. Агъ диде, ваз къе чи садикда авайди акунайтла, "комиссия къвезва" лугъуз, воспитатар, нянкаяр катзавай, калтгъузавай, къвалер миъзавай, шкафра икъ-ван гагъда авачир игрушкаяр эцигъавай.

Виридалайни хъсанди, диде чан, абуру чаз къе садрани та-вур хътин хуьрекарни авунвай.

Гуьгъуьна

акъваздач

Школада ремонтдин къвала-хар физвай. Ученикрини чпивай

жедай куьмекар гузвай. Са банкада авай ширни вахъуна, къвализ хъфизвай Залдибег къапа-къап школадин директордал гъалтда.

- Къвализ яни, Залдибег?

- Эхъ, чан муаллим.

- Гъиле авайди вуч я?

- Шир я, муаллим.

- Ам ваз ни гана?

- За къачурди я ман.

- Бес ихтияр авачиз чаз ге-рек шейэр къвализ хутахдани, я Залдибег?

- Квез вуч аватла чидани, чан муаллим, дахди, къвалахдилай хкведайла, телевизоррин ала-тар, дидеди консервияр гъизва. Вахни ичлиз хквезвач. Туьквенд-а къвалахзавай ада къенфетар хкизва. Зани жуваз лагъана, вун-ни абурулай гуьгъуьна акъваз-дач, Залдибег. Ингъе гъакл хъай-ила, жуван гъиле гъатай зат-мат!...

Малумат

"Лезги газетдин" редакцияди мергъяматлувилин "ЛЕКИ" фон-дунихъ галаз санал "Лезги члалал рахазва. Лезги члалал - 100 гаф" проектдин сергъятра аваз аялар патал рангар экъурдай махсус къватлал чапдай акъуднава.

И къватлалдин куьмеқдалди аялриз лезги гафар, рангарин, гъай-ванрин, чкайрин ва маса затларин тварар чириз жеда.

Къватлал къве шегъерда маса къачуз жеда:

1. Москвада: маршал Бирюзован тварунихъ галай куьче, 32.

Алишверишдинни машгъулардай "Пятая Авеню" центр, 2-мер-теба, "Bella Star" туьквен. Телефондин нумра: 8-985-773-64-65.

2. Махачкъалада: Малыгинан тварунихъ галай куьче, 43.

"Умма" туьквен. Телефондин нумра: 8-988-428-00-66.

Маса гузвай къимет - 90 манат.

Гь

Объявление

Целитель АШУРЛАЕВ Шарапутдин Саламович
(Московский диплом)

Лечение внутренних органов и других болезней -
головную боль, спины, руки, ноги, суставов

1 сеанс - 500 рублей.

Приемный день: суббота, с 10:00 до 15:00.

АДРЕС: Левашинский район, Село Верхнее Арши,
ул. Молодежная, 39.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди Насима Эседул-лаевадиз

ХАЛУД СВАС

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз ва вири багърийризни баш-сагълугъвал гузва.

Баркалла лугъузва

Дильмира АШУРБЕГОВА

Лезгистанда алай вахтунда вилик физвай хуьрерикай сад Хив райондин Кашанхуьр я. Са шакни алачиз, гъар са хуьре арадал къвез-вай хъсанвилер, къулайвилер адан къиле акъвазнавай касдилай аслу я. Кашанхуьрун агъалийрин гафаралди, администрациядин къиле акъвазна акъван гзаф вахт туштани, Вадим Сефибегова бар-каллувилелди къвалахзава. "Лезги газетдин" алатай нумрада адахъ галаз къиле тухвай интервьюни чапнава.

Кашанхуьр я тир зи танишри мукъвара заз чпин тварцелай га-зетдин чинилай Вадим Сефибеговаз чухсагъул малумарун тлалабна.

Вадим СЕФИБЕГОВАЗ бахшзава

Хив райондин Кашанхуьрун къилевай	Хкана яд булахризни къуразвай, Иисарилай йисаралди
Гуьрметлу кас - Сефибеган хва Вадим.	Члурузвай. Рекьерни на туькьурна къе, къир туна,
Акъваза заз, ви кралал гъилевай, Къенин юкъуз шад я хуьрун эл къадам.	Лап шегъердиз элкъуьрзава хуьр вуна.

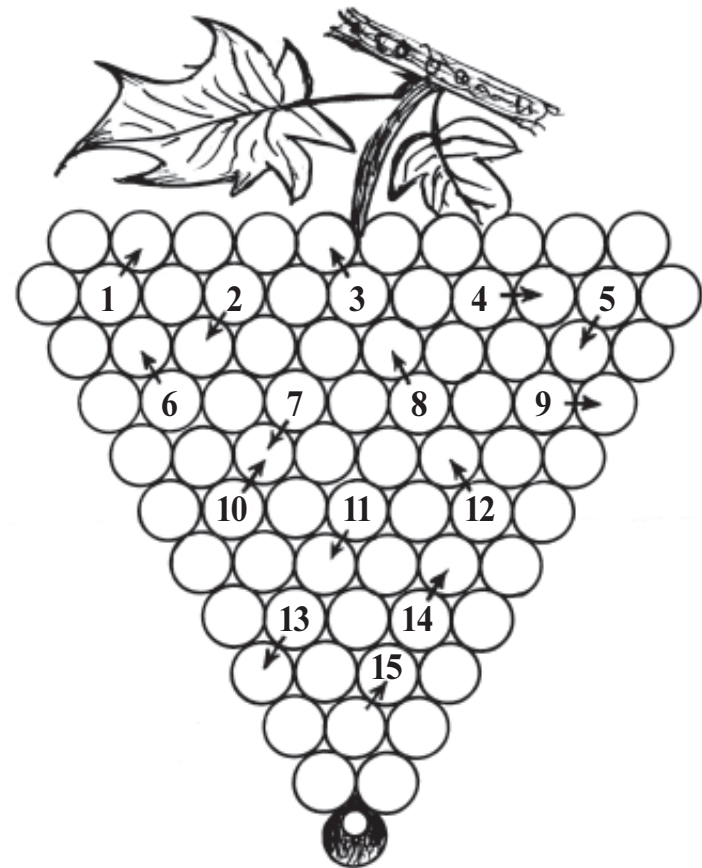
Хайи хуьруьхъ ва элдихъ рикл кузавай,	Сифте герек крал хивяй акъудна, Хуьрун элни четинвилай
Четин члавуз герек куьмек гузавай	акъудна,
Инсан я вун, лугъузава вирида - Хуьрун элди, гъам гъвечида, члехида!	Эгечинава гила вун парк эцигиз, Хайи хуьр хандин къеледив гекъигиз.

Къуллугъдал хъана тиммил ятлан вахт,	Я гуьрметлу кас, Сад Аллагъди хвейи,
Агакъна вун багъиш ийиз элдиз бахт.	Хайи хуьрун вири элдиз шад хъайи,
Хуьр, къвал патал къарагъарна къарар на,	Лагъай члавуз вакай чпин фикир заз
Алудна элдин далудлай парар на.	Кхъена за миъхи рикляй шиир ваз.

Кроссворд

(Ципицрин кул)

Туькьурайди - Салигъ ИБРАГЪИМОВ

1. Къайивилелай жими затларин винел къадай перде. 2. Балкландин руфунилай гъана кутлундай пурарин чул. 3. Къурхулу. 4. Аялри къелзавай чка. 5. Ахъегъ районда са хуьр. 6. Америкадин Сад хъанвай... 7. Дирибашди, вилегъди. 8. Къизилюрт районда са хуьр. 9. Советрин девирда спекуляция, гила -... 10. Бажарагъ. 11. Вацлун, кламун яд къун патал эцигда. 12. Цунтла районда са хуьр. 13. Докъузпара районда пирер авай дагъ. 14. Къуш. 15. Машиндин худ явашардай ва я ам акъвазардай алат.

"ЛГ"-дин 29-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

1. Чепрекан. 2. Такъатсуз. 3. Зулумхан. 4. Оклахома. 5. Колерник. 6. Зигин-кур. 7. Къизилгуьл. 8. Луьтквечи.

Москвада яшамаш жезвай Алимоврин хизанди Кварчагърин юкъван школадин муаллим

Декабрь Къазибегович МЕГЪАМЕДОВ

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз адан хизандиз, мукъва-къилийриз, вири багърийриз башсагълугъвал гузва.